

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Thomas Rutgersson

Medling och unga lagöverträdare

*Framväxt, syften, funktion och
rättslig ställning i Sverige*

Examensarbete
20 poäng

Helen Örnemark Hansen

Straffrätt

Termin 9

Vårterminen 2003

INNEHÅLL

1 INLEDNING	4
1.1 Syfte	6
1.2 Metod och material	6
1.3 Avgränsning och disposition	7
1.3.1 Avgränsning	7
1.3.2 Disposition	7
1.4 Definition av begrepp	8
2 STRAFFPRINCIPER I SVERIGE	9
2.1 Behandlingstanken	9
2.1.1 Kritik	9
2.2 Nyklassisk kriminalpolitik	10
2.2.1 BRÅ rapport "Nytt straffsystem"	10
2.2.2 Fängelsestraffkommittén	10
2.2.3 Revidering av BrB 1989	10
2.2.4 Straffsystemkommittén "Ett reformerat straffsystem"	11
2.3 Straffprinciper och unga lagöverträdare	12
2.3.1 Särbehandling av unga lagöverträdare	12
3 BROTTsutvecklingen och unga	14
3.1 Att mäta brottslighet över tid	14
3.2 Den registrerade brottsligheten	14
3.3 Har ungdomsbrottsligheten ändrat karaktär?	15
4 REPARATIV RÄTTVISA	16
4.1 Staten som konfliktlösare	16
4.1.1 Stulna konflikter	16
4.2 Annorlunda värden	17
4.3 Annorlunda processer	18
4.4 Fastställandet av skuld	18
4.4.1 Fokusering på vad som hänt	18
4.4.2 Stigmatisering	19
4.5 Deltagande i rättsprocessen	19

4.6 Kritik	21
5 FORSKNING OM MEDLING	22
5.1 Internationella studier	22
5.1.1 Australien "RISE-projektet"	22
5.1.2 USA	23
5.2 Studier i Sverige	24
5.3 Medling och återfall	24
6 INTERNATIONELL UTBLICK	26
6.1 Nordisk utveckling	26
6.1.1 Norge	26
6.1.2 Finland	27
6.2 Internationella organisationer och andra samarbetsorgan	28
6.1.1 Europarådet	29
6.1.2 Förenta nationerna (FN)	29
7 MEDLINGSPROJEKT I SVERIGE	31
7.1 Pionjärverksamheter under sent 80-tal	31
7.1.1 Hudiksvall	31
7.1.2 Solna/Sundbyberg	31
7.2 Medlingsprojekt under 90-talet	32
7.2.1 Västerås	32
7.2.2 Uppsala	32
7.2.3 Lund	32
8 GÄLLANDE RÄTT	33
8.1 LUL	33
8.1.1 Anmodan av polisman	33
8.1.2 17 § LUL - Åtalsunderlåtelse	34
8.2 Rapporteftergift	35
8.3 Möjligheter att beakta medling vid straffmätning och påföljdsval	36
8.4 Domstols föreskrift	37
9 TIDIGARE UTREDNINGAR	38
9.1 BRÅ rapport "Ett nytt straffsystem"	38
9.2 Ungdomsbrottskommittén SOU 1993:35	38
9.2.1 Allmänt om medling	38
9.2.2 Ändrade regler och förtydliganden	39
9.3 Riksåklagarens rapport 1996:6	40
9.3.1 RÅ:s överväganden	40

9.3.2 En modell för medling avseende unga lagöverträdare	41
9.4 Justitiekottets betänkanden	41
9.5 BRÅ:s försöksverksamhet	41
9.5.1 Uppdraget	41
9.5.2 Inriktning och omfattning	42
9.5.3 Tydligare regelverk	42
9.5.4 Syften och brottstyper	43
10 SENARE UTREDNINGAR	44
10.1 Är medling en lämplig reaktion för unga lagöverträdare?	44
10.1.1 Utredningens överväganden	44
10.1.2 Remissinstanserna	45
10.1.3 Regeringens bedömning	46
10.2 Möjligheterna att beakta medling tillräckliga?	47
10.2.1 Utredningens överväganden	47
10.2.2 Remissyttranden	52
10.2.3 Regeringens bedömning	53
10.3 Åldersgrupp som borde komma ifråga för medling	54
10.3.1 Utredningens överväganden	54
10.3.2 Remissyttranden	55
10.3.3 Regeringens bedömning	55
10.4 Vilka brott?	56
10.4.1 Utredningens överväganden	56
10.4.2 Remissyttranden	57
10.4.3 Regeringens bedömning	57
10.5 Var i rättsprocessen?	59
10.5.1 Utredningens överväganden	59
10.5.2 Remissyttranden	59
10.5.3 Regeringens bedömning	59
11 AVSLUTANDE DISKUSSION	61

Sammanfattning

I den kriminalpolitiska debatten diskuteras ofta om man reagerar mot ungdomsbrottsligheten på rätt sätt och med rätt metoder. På senare år har det växt fram en rättsfilosofi som kallas reparativ rättvisa. Det är en benämning på metoder som bemöter brottslighet annorlunda än vad man gör i traditionella rättssystem. En av de vanligaste metoderna som bygger på denna rättsfilosofi är medling med anledning av brott. Denna metod har främst kommit till användning avseende unga lagöverträdare.

I Sverige startade de första medlingsprojekten i slutet av åttiotalet. Frågan om medling och unga lagöverträdare har därefter varit föremål för flera utredningar. För att förstärka medlingens roll för unga lagöverträdare i rättssystemet föreslog *Ungdomsbrottskommittén* (SOU 1993:35) bl.a. att polisens möjligheter att beakta att medling skett skulle förstärkas och att åklagarnas möjligheter att beakta medling skulle utökas genom att göra medling till en särskild åtalsunderlåtelsegrund i LUL.

1998 fick brottsförebyggande rådet (BRÅ) i uppdrag att inleda en försöksverksamhet med medling avseende unga lagöverträdare. Där framkom att både polis och åklagare var i behov av ett tydligare regelverk för hur de skulle förhålla sig till medling och unga lagöverträdare. BRÅ föreslog att bestämmelserna i LUL om att anmoda den som begått brott att göra rätt för sig borde förtydligas. Vissa typer av brott borde enligt BRÅ inte komma ifråga för medling utan istället borde den riktas mot brottstyper med störst sannolikhet för fortsatta kriminella karriärer.

Samtidigt som försöksverksamheten inleddes tillsattes utredningen *Medling vid ungdomsbrott* (SOU 2000:105). Utredningen prövade olika möjligheter att införa medling som en alternativ sanktionsform. Man kom fram till att medling borde införas som en särskild åtalsunderlåtelsegrund samt att domstolarna i större utsträckning skulle beakta att medling ägt rum.

I regeringens proposition 2001/02:126 ledde utredningens förslag inte till några lagändringar. En förutsättning för att medling skulle kunna utvecklas i den riktning utredningen föreslagit var att den kunde genomföras på ett konsekvent och strukturerat sätt och att den visade sig ha sådana effekter att den kunde upplevas som ett trovärdigt inslag i samhällets reaktioner på brott. Enligt regeringen gav det befintliga utredningsunderlaget inte tillräcklig information för att man skulle kunna ta ställning till detta.

Jag har funnit att medlingens rättsliga ställning fortfarande är svag och att den i flera avseende borde förstärkas. Detta bör ske genom att åklagarna och domstolarna ges tydligare regler i beslut om åtalsunderlåtelse och avkunnande av dom måste ange medling som grund för åtalsunderlåtelse eller som mildrande straffmättningsgrund. Det kommer dock att innebära problem att få en sådan förändring till stånd. Medling som metod strider i allt väsentligt mot de straffprinciper som idag är gällande i vårt straffsystem och man måste därför kunna visa att den är bättre än andra sanktioner bl.a. vad det gäller att förhindra återfall. Resultat från en undersökning i Australien visar att medling fungerar brottsförebyggande på våldsbrottslingar. Detta skulle kunna ses som ett tecken på att medling verkligen kan visa att den har en brottsförebyggande effekt vilket skulle kunna bana vägen för att dess rättsliga ställning skulle kunna komma att förstärkas trots att den egentligen strider mot gälland straffrättsliga principer. I samma studie konstaterades också att det vid lindrigare typer av brott såsom snatterier där den unge vid medlingsförfarandet mött företrädare för en affärsverksamhet ökade återfallen jämfört med de som dömts på traditionellt vis. Jag anser därför att medlingen främst skall komma till användning vid de typer av brott då en fortsatt brottslig karriär kan prediceras och framförallt då brottsoffret varit en privatperson. Annars finns en risk att alltför många som annars inte återfallit i brott dras in i den straffrättsliga sfären.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BRIS	Organisationen för barnens rätt i samhället
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
FN	Förenta Nationerna
JO	Justitieombudsmannen
Ju	Justitiekottet
LUL	lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
KBA	Kommittén för brottsförebyggande arbete
RB	Rättegångsbalken
RÅ	Riksåklagaren

1 Inledning

Rättsväsendets reaktioner på ungdomsbrott är ett alltid lika aktuellt ämne i den kriminalpolitiska debatten i Sverige. Ungdomsbrottsligheten rubriceras återkommande som ett [stort] samhällsproblem. (BRÅ rapport 2000:7 s.9)

En fråga som upprepade gånger ställts i denna debatt är huruvida samhället ingriper på rätt sätt och med rätt metoder mot unga lagöverträdare (SOU 1993:35 s.21, BRÅ rapport 2000:7 s.9). Det finns de som hävdar att detta kommer att vara av avgörande betydelse om man på sikt vill nå det centrala målet för kriminalpolitiken, nämligen att minska brottsligheten totalt sett. (prop 1994/95:12 s.24) Att finna snabba, enkla och adekvata metoder inom såväl rättsväsendet som socialtjänsten som kan bidra till att unga lagöverträdare avhåller sig från att fortsätta begå brott har därför ansetts angeläget. (Ds 1996:32 s.55)

De senaste decennierna har det växt fram en rättsfilosofi kallad reparativ rättvisa (eng. *restorative justice*). Ett av målen med den reparativa rättvisan är att gärningsmannen skall möta sitt brottsoffer, ta ansvar och inse konsekvenserna av sitt handlande samtidigt som han skall ges möjlighet att visa sin vilja att ställa till rätta efter sig. Förespråkare för denna rättsfilosofi hävdar att unga lagöverträdare har en benägenhet att återfalla i brott i mindre utsträckning om de på detta sätt ges möjlighet att ta ansvar för sina handlingar och ställa till rätta efter sig. (Nehlin m.fl. 1998 s.78)

Reparativ rättvisa är en övergripande benämning på metoder vars sätt att bemöta brottslighet, i flera avseenden, fundamentalt avviker från vad som är legio i traditionella rättssystem. Till skillnad från den sedvanliga rättsprocessen har dessa metoder som sitt yttersta mål att återställa normala relationer mellan människor vilket kommer att vara till gagn, inte bara för de inblandade parterna vid ett specifikt brott, utan även för samhället i stort. (Runt i Krim 2002 nr.3 s.22)

Ett av de mest spridda och tillämpade uttrycken för reparativ rättvisa, och samtidigt en av de alternativa reaktionsformer som under senare år fått ett ökat inflytande och tilldragit sig allt större intresse, inte bara i Sverige och övriga Norden utan i stort sett över hela världen, är medling med anledning av brott. (Runt i Krim 2002 nr.3 s.22)

Som brottsreaktion är medling idag en väl etablerad metod i flera länder främst avseende unga lagöverträdare. De medlingsverksamheter som finns uppvisar en rad olikheter. Skillnaderna består bl.a. i att medling i vissa länder fungerar som ett alternativ till den traditionella rättsprocessen medan den i andra ses som ett komplement. Andra skillnader kan bestå i vilka syften som bör styra medlingen och vilka brott som man anser lämpa sig bäst för ett medlingsförfarande. (SOU 1993:35 s.431)

Även om det således kan föreligga olikheter mellan hur man i olika länder väljer att implementera och tillämpa medlingsinstitutet finns det ändå vissa grundläggande gemensamma drag. Ett sådant är att medling skall vara en frivillig process som innebär att gärningsmannen och brottsoffret möts tillsammans med en opartisk tredje person (*medlaren*) för att samtala om brottet och dess inverkan och konsekvenser och i samförstånd skall komma överens om en lämplig reaktion till följd av brottet. Så långt som möjligt skall de inblandade parterna själva, utan iblandning av rättssystemet, med hjälp av en opartisk medlare komma överens.

Nyligen anslog regeringen 18 miljoner kronor för att utveckla och stimulera utbyggnaden av medling i landet. Brottförebyggande rådet (BRÅ) som fick uppdraget att fördela det ekonomiska stödet skall ansvara för utbildning av medlare, metodutveckling samt kvalitetssäkring. Målet är att medling på sikt skall finnas tillgängligt i hela landet (BRÅ seminarium den 10 april 2003).

Inför framtiden står lagstiftaren inför flera svåra utmaningar angående vilka syften som bör vara vägledande, samt vilken funktion och rättslig ställning medling bör ha avseende unga lagöverträdare. Regeringen anförde i prop

2001/02:126 att det befintliga utredningsunderlaget omöjliggjorde ett ställningstagande bl.a. vad gällde medlingens rättsliga ställning men också att det borde finnas ett inte obetydligt utrymme för att denna sanktionsform utvecklades till att få en mer framträdande roll i sanktionssystemet för främst unga lagöverträdare.

På vilket sätt detta skall åstadkommas råder det i dagsläget oenighet om. Det finns dock indikationer som talar för att medling i framtiden kommer att få en större betydelse och en mer framträdande roll än vad den har idag för unga lagöverträdare. Min förhoppning är att jag, till dessa kommande ställningstaganden, utifrån min genomgång i detta examensarbete kan bidra med en del synpunkter och argument.

1.1 Syfte

Syftet med föreliggande examensarbete är att redogöra för medlingens framväxt, syfte, funktion och rättsliga ställning avseende unga lagöverträdare i Sverige. Tyngdpunkten kommer att läggas vid en redogörelse för medlingens rättsliga ställning avseende unga lagöverträdare men även vilka syften som bör vara vägledande och vilken funktion medlingen bör ha kommer att belysas. Avsikten är att föra fram de överväganden och ställningstaganden som, enligt min mening, varit de mest tongivande fram till den reglering som är gällande idag.

1.2 Metod och material

Uppsatsen är i huvudsak deskriptiv med vissa analytiska ambitioner främst i den avslutande diskussionen. Materialet består av förarbeten, litteratur, rapporter, utredningar m.m. som behandlar reparativ rättvisa och medling.

1.3 Avgränsning och disposition

1.3.1 Avgränsning

Att skriva om medling ur både ett gärningsmanna- och ett brottsofferperspektiv skulle vara ett alltför brett område för detta examensarbete. Det har därför varit nödvändigt att avgränsa arbetet. Jag valde därför att skriva om medlingens framväxt, syfte, funktion och rättsliga ställning ur ett gärningsmannaperspektiv avseende unga lagöverträdare i Sverige. Ytterligare en avgränsning är att jag inte kommer att redogöra för de mer praktiska bitarna av medling som t.ex. hur ett medlingsförfarande går till, vilka uppgifter som åligger en medlare samt hur medlingsverksamheten skall organiseras. Som framkommit är medling en metod som baseras på rättsfilosofin reparativ rättvisa. Denna rättsfilosofi kommer att beröras mycket kort trots att den innehåller mycket intressanta frågor och tankegångar. En fördjupad redogörelse av den reparativa rättvisan hade dock krävt minst ett examensarbete i sig för att den skulle ha kunnat komma till sin fulla rätt.

1.3.2 Disposition

I uppsatsens andra kapitel redogörs för framväxten av de straffprinciper som styr vårt nuvarande rättssystem både på ett allmänt plan och även avseende unga lagöverträdare speciellt. I kapitel tre behandlas brottsutvecklingen bland unga. Härvidlag redogörs för huruvida den registrerade brottsligheten samt karaktären på de brott som begås av unga förändrats över tid. För att ge läsaren den rättsfilosofiska kontexten för medling redogörs i uppsatsens fjärde kapitel för några av de centrala delarna i teorin om reparativ rättvisa. I kapitel fem presenteras internationella och nationella forskningsresultat avseende medling. Därefter följer i kapitel sex en kort internationell utblick. Kapitel sju beskriver hur medlingsverksamheterna för unga lagöverträdare utvecklats i Sverige under 80 och 90-talet. I kapitel åtta redogörs för vilka möjligheter det finns enligt gällande rätt att ta hänsyn till om medling ägt/eller skall äga rum. I nästföljande kapitel presenteras överväganden i tidigare utredningar avseende medling. Sedan följer i kapitel tio en

noggrann redogörelse av den hittills mest omfattande utredningen som gjorts i Sverige om medling vid ungdomsbrott; *betänkandet av utredningen om medling vid ungdomsbrott* (SOU 2000:105) samt vad utredningens överväganden ledde till i regeringens propositionen om medling med anledning av brott (prop. 2001/02:126). I elfte kapitlet förs en avslutande diskussion där jag lämnar vissa egna synpunkter och förslag på hur jag tycker att medling avseende unga lagöverträdare bör gestalta sig i framtiden.

1.4 Definition av begrepp

Det är svårt att finna en exakt och rättvisande definition och beskrivning av vad medling med anledning av brott är. Med begreppet medling med anledning av brott avser jag i fortsättningen när en gärningsman och ett brottsoffer möts inför en opartisk medlare och att man vid detta möte försöker komma fram till en lösning av konflikten.

2 Straffprinciper i Sverige

Under de senaste decennierna har man i den kriminalpolitiska debatten i Sverige ägnat mycket arbete åt frågan vilka principer som bör styra straffsystemet och dess tillämpning. I följande kapitel har jag för avsikt att kortfattat redogöra för utvecklingen av de straffprinciper som anses styra rättstillämpningen för vårt rättssystem både på ett mer generellt plan och även med avseende på unga lagöverträdare.

2.1 Behandlingstanken

När Brottsbalken (BrB) trädde ikraft 1965 var den till sitt innehåll starkt influerad av de moderna straffrättsskolorna, speciellt den sociologiska skolan (Ds 1997:32 s.61). Synen på brott och straff skulle inte längre baseras på de klassiska straffrättslärorna som förespråkade att brottslingen skulle lida genom straffet och att detta skulle stå i proportion till brottets svårhet. Brottslingen skulle istället betraktas som en produkt av den sociala miljön och dess påverkan. Den framträdande tanken för att förebygga fortsatt brottslighet var rehabilitering. Straffet legitimerades utifrån brottslingens behov av behandling. Denna princip kallas *behandlingstanken*. Enligt detta synsätt utgjorde brottslingens individuella behov av behandling grunden för samhällets val av straffrättslig reaktion på ett brott och brottslingen skulle i största möjliga utsträckning behandlas istället för att straffas och låsas in. (SOU 2000:105 s.65)

2.1.1 Kritik

Det dröjde inte lång tid efter BrB:s ikraftträdande innan dess fokusering på behandling började kritiseras. Kritikerna menade bl.a. att den ledde till rättsosäkerhet. Behandlingstankens betydelse för påföljdsvalet gjorde att proportionaliteten mellan brott och straff marginaliserades. Om påföljden inte relaterades till brottet kunde två personer som begått likvärdiga brott dömas till helt olika påföljder. Kravet på likhet inför lagen upprätthölls därmed inte vilket försvårade för både gärningsmannen och allmänheten att

förstå och därmed respektera rättsskipningen. (SOU 2002:105 s.65-66)

2.2 Nyklassisk kriminalpolitik

2.2.1 BRÅ rapport ”Nytt straffsystem”

I en rapport från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) 1977 ”Nytt straffsystem” (1977:7) konstaterade man att de principer som borde styra den straffrättsliga rättstillämpningen var likhet inför lagen, förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet. Med detta gav man uttryck för vad som brukar kallas en nyklassisk kriminalpolitik. (BRÅ-rapport 1977:7 s.196-201)

2.2.2 Fängelsestraffkommittén

Fängelsestraffkommitténs betänkande ”Påföljd för brott” (SOU 1986:13) utgick från de resonemang man fört i BRÅ:s rapport. Man anförde bl.a. att straffvärdet skulle utgöra grunden för straffbestämning och påföljdsval. En brottslig handling skulle bestraffas för att den var klandervärd och ju mer klandervärd en handling ansågs vara desto allvarligare skulle den straffrättsliga reaktionen bli. Reglerna skulle bl.a. skapa förutsättningar för en enhetlig och förutsebar rättstillämpning där tidigare nämnda faktorer som likhet inför lagen, förutsebarhet, konsekvens samt proportionalitet skulle vara vägledande. (SOU 2000:105 s.66-67)

2.2.3 Revidering av BrB 1989

Fängelsestraffkommitténs förslag utgjorde sedan grunden för den revidering av BrB:s regler om straffmätning och påföljdsval som trädde ikraft 1989. Grundtanken var att straffsystemet efter denna revidering var att straffsystemet skulle ha en annan utgångspunkt än tidigare, då behandlingstanken varit den styrande principen.

2.2.4 Straffsystemkommittén ”Ett reformerat straffsystem”

1992 tillsattes den s.k. Straffsystemkommittén med uppdrag att bl.a. göra en översyn av vissa straffrättsliga frågor. I sitt betänkande ”Ett reformerat straffsystem” (SOU 1995:91) utgick man från, liksom föregående utredningar, att vissa allmänna principer borde gälla för ett straffsystem. Dessa principer var proportionalitet, förutsebarhet och konsekvens. I likhet med tidigare utredningar konstaterade kommittén att kravet på proportionalitet innebar att straffsystemet skulle baseras på att det endast var brottet som skulle motivera ett straffrättsligt ingripande, inte gärningsmannens personliga förhållanden. Principen om proportionalitet innebar att det skulle föreligga en rimlig proportion mellan brott och straff. Brottets svårhet skulle vara avgörande för hur strängt ett straff blev, och som också tidigare utredningar konstaterat, ju allvarigare brottet var desto mer ingripande skulle den straffrättsliga reaktionen bli. (SOU 2000:105 s.67)

Kommittén redogjorde vidare för begreppet rättvisa. Man anförde att det i detta begrepp låg ett krav på likhet inför lagen vilket innebar att lika fall, om möjligt, också skulle bedömas lika vid den straffrättsliga bedömningen. Straffsystemet skulle också präglas av klarhet för att få det allmännas tilltro och acceptans. För en gärningsman innebar detta att han skulle förstå varför han fick ett visst straff och vad det innebar. Ovan nämnda principer innebar att straffsystemet också måste präglas av en viss förutsebarhet. Straffet borde vara utformat på ett sådant sätt att gärningsmannen redan från början visste vad han hade att vänta sig, hur straffet skulle komma att se ut och hur långt det blev. (SOU 2000:105 s.67)

Sammanfattningsvis kan sägas att vårt rättssystem, i allt väsentligt, är att betrakta som ”nyklassistiskt”, starkt präglad av kraven på förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet. (SOU 2000:105 s.67-68)

2.3 Straffprinciper och unga lagöverträdare

Som regel skall ovan nämnda principer gälla även för unga lagöverträdare i åldrarna 15-20 år. Det är brottslighetens straffvärde som skall utgöra grunden för bestämmandet av påföljd. (Clevesköld-Thunved 2001 s.128)

2.3.1 Särbehandling av unga lagöverträdare

Att tillämpa ovan nämnda principer avseende unga lagöverträdare har dock inte ansetts fullt ut tillämbart. Sedan länge gäller därför principen att unga lagöverträdare i olika avseenden särbehandlas i straffrättsligt hänseende.

Orsaken till detta bygger på erfarenheten att frihetsberövande åtgärder kan ha särskilt skadlig inverkan på unga människor och att straffrättsliga ingripanden därför måste anpassas till deras brist på mognad, begränsade erfarenhet och andra särskilda förhållanden. (prop. 1997/98:96 s.143) När det t.ex. gäller bestämmandet av påföljd för unga lagöverträdare är utgångspunkten att dessa så långt som möjligt skall hållas utanför den statliga kriminalvården och att ansvaret i första hand skall ligga på socialtjänsten. (Clevesköld, Thunved 2001 s.139) Mot bakgrund av detta har det ansetts angeläget att istället för att straffa unga lagöverträdare söka sig fram till åtgärder som bedöms lämpade för att möta orsakerna till brottsligheten. (Clevesköld, Thunved 2002 s.129, prop. 1997/98:96 s.143)

Man har dock kunnat märka en förändring i detta synsätt. Ungdomsbrottskommittén föreslog t.ex. i sitt betänkande (SOU 1993:35 s.282) bl.a. att påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten skulle utmönstras ur påföljdssystemet mot bakgrund av att man inte ansåg att den påföljden var förenlig med de grundläggande straffprinciperna proportionalitet, konsekvens och förutsägbarhet.

I prop. 1994/95:12 anförde regeringen att de principer som låg till grund för påföljdssystemet avseende vuxna lagöverträdare i ökad utsträckning även skulle tillämpas avseende unga lagöverträdare, och att det fanns starka skäl

som talade för att påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten, av detta skäl, skulle utmönstras. I prop. 1997/98:96 konstaterade regeringen vidare att påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten varit utsatt för mycket kritik som gått ut på att den varit ineffektiv och att det många gånger varit svårt att på förhand få en uppfattning om påföljdens verkliga innehåll. Utvecklingen inom straffrätten hade inneburit ett ökat straffvärdetänkande vilket enligt gällande synsätt inneburit att brottets art eller den samlade brottslighetens straffvärde skulle utgöra grunden för påföljdsbestämningen. Regeringen var dock inte beredd att helt tillmötesgå den kritik som framförts. Istället för att utmönstra överlämnandepåföljden ur straffsystemet föreslog man istället att den skulle förstärkas för att på så sätt låta principerna om proportionalitet, konsekvens och förutsägbarhet få större genomslag. (prop. 1997/98:96 s.143-144)

Det finns indikationer på att de ovan nämnda straffprinciperna fått ökat genomslag avseende unga lagöverträdare bl.a. vad det gäller antalet meddelade åtalsunderlåtelse. Reformerna i LUL från 1988 och 1995 medförde en skärpning i institutet åtalsunderlåtelse. 1988 infördes skötsamhetskravet. Detta innebar att åklagaren fick möjlighet att återkalla ett beslut om åtalsunderlåtelse om den unge återföll i ny brottslighet inom sex månader. 1995 stramades reglerna upp ytterligare genom att åklagaren vid bedömningen av om ett beslut om åtalsunderlåtelse åsidosatte något allmänt intresse, skulle särskilt beakta om den unge lagöverträdaren tidigare gjort sig skyldig till brott. Mycket talar för att minskningen beror på att reformerna haft effekt, men det kan också vara resultatet av att man från rättsväsendets sida generellt börjat se allvarigare på brott som begås av unga lagöverträdare. (BRÅ rapport 2000:7 s.29,32)

Sammanfattningsvis kan sägas att huvudansvaret för unga lagöverträdare fortfarande ligger hos de sociala myndigheterna men med ett ökat krav på iakttagande av de straffrättsliga principer som gäller i rättssystemet för vuxna lagöverträdare vilket kanske också börjat avspeglas i rättstillämpningen.

3 Brottsutvecklingen och unga

En annan fråga som ofta diskuteras i den kriminalpolitiska debatten är huruvida ungdomsbrottsligheten ökat eller minskat eller om den på något annat sätt förändrats, t.ex. genom att ha antagit en annan skepnad.

3.1 Att mäta brottslighet över tid

Att mäta brottslighet på så sätt att man skall försöka bestämma hur många brott som begås i samhället är en omöjlig uppgift. Man vet med säkerhet att det begås betydligt fler brott än vad som kommer till polisens kännedom. Man vet också att ungdomar är den grupp i samhället som i förhållande till sin andel i populationen är den mest brottsaktiva. (SOU 1993:35 s.109)

Eftersom det faktiska antalet brott som begås t är okänt ställs man inför problem om man skall uttala sig om huruvida brottsligheten förändras över tid. Anmälda brott till polisen blir, med anledning av mörkertalet, ett trubbigt och relativt osäkert mått på hur brottsligheten förändras över tid. Det blir sedan att ytterligare komplicera ett redan svårsmätbart fenomen genom att försöka säga något om hur brottsligheten förändras över tid för en specifik grupp i samhället t.ex. ungdomar. För att statistiska uppgifter om en specifik grupp avseende dess brottsutveckling skall få någon relevans måste brotten denna grupp begår inte bara komma till polisens kännedom, gärningsmannens ålder måste också bestämmas vilket i flesta fall kräver att vederbörande personer grips av polis. (SOU 1993:35 s.109)

3.2 Den registrerade brottsligheten

Det mått som man får använda sig av om man vill mäta om ungdomsbrottsligheten ökar blir den registrerade brottsligheten d.v.s. den brottslighet som ungdomar misstänks och lagförs för. Den officiella statistiken visar att ungdomsbrottsligheten med relativt små varianser, legat på en konstant nivå de senaste femton åren.(BRÅ rapport 2000:7 s.11)

3.3 Har ungdomsbrottsligheten ändrat karaktär?

En annan fråga man kan ställa sig är huruvida ungdomar idag begår andra typer av brott än tidigare? Här säger statistiken att tillgreppsbrott såsom snatterier, bilstöld, inbrott och andra stöld under perioden 1980-1998 utgjorde mer än hälften av de brott ungdomar registrerades och lagfördes för. Andra vanliga brott var misshandel av normalgraden, skadegörelse och trafikbrott. Grövre brott som mord/dråp, grov misshandel, sexualbrott, grov stöld och rån utgjorde under samma period mindre än fem procent av den totala registrerade brottsligheten avseende ungdomar. Antalet ungdomar som registrerades för misshandel och olaga hot ökade mellan 1980 och 1998. 1980 avsåg fyra procent av alla lagföringar misshandel och olaga hot. 1998 var den siffran uppe i femton procent. Under samma tidsperiod ökade också lagföringarna avseende snatterier från sju procent till omkring 32 procent medan andelen bilstöld, andra stöld och trafikbrott minskade. (BRÅ rapport 2000:7 s.12)

Rättsväsendet verkar sammanfattningsvis inte ha ställts inför ett ökande antal ungdomsbrottslingar de senaste 15-20 åren. Inte heller verkar den allvarigare brottsligheten ha ökat. Dock kan man se att det skett en förskjutning i såväl den allvarigare som den mer vardagliga ungdomsbrottsligheten från olika tillgreppsbrott mot fler misshandels- och hotbrott. (BRÅ rapport 2000:7 s.12-13)

4 Reparativ rättvisa

Vad avses med reparativ rättvisa? I följande kapitel tänker jag ge en kortfattad beskrivning av några av de, i mitt tycke, viktigaste rättsfilosofiska argument reparativ rättvisa grundar sin legitimitet på, framförallt i förhållande till traditionella rättssystem. Även en del kritik som framförts mot den reparativa rättvisa kommer att presenteras.

4.1 Staten som konfliktlösare

Termen reparativ rättvisa är ett försök att skapa ett övergripande begrepp på brottsreaktioner som skiljer sig från de straffande (*retributiva*) och de behandlande (*rehabiliterande*). På vilket sätt menar man att reparativ rättvisa skiljer sig från den traditionella rättsprocessen? En viktig grundtanke i den reparativa rättvisan är t.ex. synen man har på staten som ”part” och deltagare i rättsprocessen.

4.1.1 Stulna konflikter

Den reparativa rättvisans syn på staten i den straffrättsliga rättstillämpningen kan härledas från tankegångar som första gången framfördes av den norske kriminologen Nils Christie som av många betraktas som den reparativa rättvisans inspirationskälla.

I en nyskapande artikel från 1977 ifrågasatte han bl.a. varför medborgarna i ett samhälle lämnade över sina konflikter till advokater, åklagare och domare. Hans tes var att det konventionella rättssystemet och dess aktörer (åklagare, advokater och domare) stulit konflikterna från medborgarna som egentligen var bättre skaffade att själva lösa sina konflikter. Gärningsmannen behövde aldrig i denna process egentligen stå upp och ta ansvar för sitt handlande. Han gavs heller ingen möjlighet att gottgöra/kompensera brottsoffret eller att be om förlåtelse. Christie (1977) menade att det konventionella rättsväsendet skapade rädsla och avståndstagande mellan människor. Om parterna istället skulle få hjälp att

lösa sina konflikter inför opartiska medlare skulle de bli mer delaktiga i lösning av konflikten vilket som en konsekvens skulle minska spänningar och rädsla mellan människor. (Christie 1977 s.1-15)

Av detta kan vi dra slutsatsen att förespråkare för reparativ rättvisa i första hand betraktar ett brott som en konflikt som bör lösas av de inblandade parterna, d.v.s. gärningsmannen och brottsoffret. Reaktionen på ett brott skall inte innebära en återbetalning av en abstrakt skuld till samhället och staten, utan den skall vara en direkt och konkret gottgörelse av skulden till brottsoffret (Nehlin m.fl. s.10). En gärningsman skall ges en chans att söka försoning och ett känslomässigt avslut på brotts handlingen istället för att bli straffad på traditionellt sätt. (BRÅ-rapport 2000:8 s.11, Nehlin m.fl. 1998 s.10)

4.2 Annorlunda värden

I traditionella rättssystem, såsom vårt eget, har dock staten en central roll som utdömare av straff. I rättsprocessen ges företräde åt dess abstrakta värden. Sålunda ses brott oftast först och främst som ett brott mot staten, eller mer precist mot kollektivets intressen som representeras av staten. I linje med detta hävdas därför att straffsystemet främst är ett medel för att straffa de former av brott som berör det allmänna snarare än endast privata intressen. I sin roll som konfliktlösare underkastar sig staten, och får sin legitimitet från, en strikt tillämpning av legalitetsprincipen. (Strang & Braithwaite 2000 s.13)

Förespråkare för reparativ rättvisa däremot, vill istället föra tillbaka konflikten till de som berörs mest av den, nämligen gärningsmannen och brottsoffret i första hand. Företräde skall ges för ovan nämndas intressen istället för statens abstrakta intresse. Förespråkare för reparativ rättvisa menar att de inblandade parterna till följd av ett brott är i en bättre position än domare eller andra professionella t.ex. åklagare, när det gäller att identifiera faktorer som kan leda till en långsiktig lösning av konflikten och

som kan förhindra fortsatt framtida brottslighet. (Strang & Braithwaite 2000 s.14)

I ett rättssystem som bygger på reparativ rättvisa har sålunda staten inte längre monopol över vilken reaktion som skall följa på ett brott. Det är istället parterna själva som skall bestämma vilken reaktion som skall följa på ett brott. Reparativ rättvisa betonar ett kollektivt ansvarstagande och existensen av delade värderingar som kan användas för att adressera brottet och dess konsekvenser för de inblandade. (Strang & Braithwaite 2000 s.14)

4.3 Annorlunda processer

En annan viktig skillnad som förespråkare för den reparativ rättvisan brukar peka på är hur processen är uppbyggd i ett traditionellt rättssystem jämfört med en process som bygger på reparativ rättvisa.

Rättsprocessen i ett konventionellt rättssystem är formell och komplex, byggd på svåra tekniska processrättsliga regler. Den är utformad på ett sätt som skall eliminera känslor från processen och istället skapa en atmosfär av opartiskhet och objektivitet. En reparativ process är mer informell där de inblandade parterna har en större kontroll över innehållet i processen men också över utfallet. Detta betyder inte att det inte finns procedurregler som måste följas eller att rättigheter inte måste skyddas. Det innebär snarare, att i detta ramverk för konfliktlösning, finns en större potential för flexibilitet. (Strang&Braithwaite 2000 s.15)

4.4 Fastställandet av skuld

4.4.1 Fokusering på vad som hänt

Ett av de centrala målen med rättsprocessen i ett traditionellt straffsystem är att fastställa skuld för ett begånget brott. Enligt förespråkare för reparativ rättvisa ger fokuseringen på fastställandet av skuld upphov till flera önskade effekter. För det första: det sker på bekostnad av andra lika viktiga

frågor; t.ex. hur skadan som uppkommit genom brottet skall kunna repareras och-/eller hur liknande situationer i framtiden skall kunna undvikas. Man fokuserar alltså alldeles för mycket på vad som hänt tidigare. Konventionella rättssystem tenderar således att utesluta eller i alla fall marginalisera framåtblickande hänsyn som är och borde vara minst lika viktiga. Förespråkare för reparativ rättvisa menar inte att faktorer i det förflutna är oviktiga. Tvärtom. Vad man menar är att konventionella rättssystem lägger för mycket betydelse i vad som hänt och för lite betydelse i vad som kommer att hända efter den rättsliga processen. (Johnstone 2002 s.89)

4.4.2 Stigmatisering

Att bli dömd innebär en kraftig stigmatisering som påverkar många att förneka sin skuld. För gärningsmannen innebär det inte bara att han blir dömd för en handling han begått, han blir också stämplad/klassificerad som en brottsling vilket för många blir en besvärande del av deras sociala identitet för lång tid framöver. (Johnstone 2002 s.89) Zehr (1990) uttrycker det väl när han säger att:

"Guilt adheres to a person more or less permanently, with few known solvents"(Zehr 1990 s.69)

4.5 Deltagande i rättsprocessen

Den kanske främsta kritik som framförts av förespråkare för reparativ rättvisa mot traditionella rättssystem, och där de menar att den reparativa rättvisan har störst förtjänster, är själva deltagandet i processen. I traditionella rättssystem krävs inte gärningsmannens engagemang. De kan välja att vara passiva och förneka sitt brott. De förväntas oftast enbart att kommunicera med domstolen genom sin advokat. I den traditionella rättsprocessen ges det inte mycket utrymme (om ens något) för att föra en direkt dialog med brottsoffret. (Strang & Braithwaite 2000 s.17-18)

I en reparativ process krävs mycket mer av gärningsmannen än bara hans/hennes närvaro: den kräver deras medverkan. De förväntas att delta i processen, att tala om sitt brott och saker relaterade till detta, att interagera med brottsoffret, att uttrycka ånger för vad de gjort, att be om förlåtelse samt att medverka till ett beslut om påföljd. Genom denna process förväntas gärningsmannen få en bättre förståelse för brottets konsekvenser, att ta ansvar för brottet på ett sätt han/hon förstår och bidra till att gottgöra brottsoffret. (Strang & Braithwaite 2000 s.18)

Följande omarbetade modell kan tjäna som en sammanfattande illustration för hur ett traditionellt rättssystem och ett system där man använder reparativa processer ser på brott och straff-/straffprocessen:

Konventionellt rättssystem	Reparativ rättvisa
1. Brotts anses som ett brott mot staten	1. Brotts anses som ett angrepp av en person mot en annan [eller företag]
2. Fokus på att bevisa skuld och på vad som hänt tidigare (har han eller hon begått brottet)	2. Fokusering på problemlösning. p.g.a. ansvar och på framtiden (vad bör göras?)
3. Motpartsförhållande och process är normgivande	3. Dialog och förhandling är normgivande
4. Åläggande av obehag för att straffa och förhindra framtida brott	4. Upprättelse som medel för att gottgöra båda parter, söka nå försoning
5. Rättvisa definieras genom syfte och process; rätt och regler	5. Rättvisa definieras som rätt förhållande; bedömt efter utgång
6. En social skada ersätts av en annan	6. Fokus på att reparera en social skada
7. Närsamhället står vid sidan och representeras abstrakt av staten	7. Närsamhället underlättar den reparerande processen
8. Aktivitet från staten riktad mot gärningsmannen; gärningsmannen är passiv	8. Gärningsmannen uppmuntras till att ta ansvar
9. Gärningsmannens ansvar definieras genom att han åläggs ett straff	9. Gärningsmannens ansvar definieras genom att han förstår effekten
10. Lagöverträdelse definieras endast i juridiska termer utan moraliska, sociala, ekonomiska eller politiska aspekter	10. Lagöverträdelse förstås i sitt sammanhang- moraliska, sociala, ekonomiska och politiska aspekter beaktas
11. Skuld till staten och samhället	11. Skuld/ansvar till/mot brottsoffret
12. Reaktionen fokuserar på gärningsmannens tidigare beteende	12. Reaktionen fokuserar på de skadliga konsekvenserna av gärningsmannens beteende
13. Brotts stigmatisering går inte att ta bort	13. Brotts stigma tas bort genom en reparativ handling
14. Ingen uppmuntran till ånger och förståelse	14. Möjligheter till ånger och förståelse
15. Parterna beroende av professionella ombud	15. Parterna är direkt involverade

(Källa: SOU 2000:105 s.48-50)

4.6 Kritik

Trots att reparativ rättvisa som ovan visats förefaller ha många förtjänster jämfört med ett traditionellt rättssystem kan den också utsättas för viss kritik.

Det har t.ex. hävdats att reparativa sanktioner inte kommer att motsvara brottets straffvärde och att sanktionerna inte kommer att präglas av konsekvens. D.v.s. två likadana brott kommer att kunna leda till två helt olika påföljder. (Strang & Braithwaite 2000 s.21)

Ytterligare kritik mot reparativ rättvisa är att den kan komma att utöka den straffrättsliga sfären till att omfatta mindre allvarliga brott. De som annars inte skulle komma att hamna i rättssystemet dras in i onödan. Det har visat sig att alternativa sanktioner som t.ex. medling tenderar att främst användas på de lagöverträdare som annars inte hade kommit att åtalas. (Johnstone 2002 s.32)

5 Forskning om medling

I följande kapitel tänkte jag redogöra för några av de utvärderingar som gjorts, både internationellt och nationellt, och vilka resultat man då kommit fram till bl.a. med avseende på återfallsfrekvens.

5.1 Internationella studier

Det har visat sig att de flesta utvärderingar av medlingsprojekt är av tämligen låg vetenskaplig kvalitet. Det saknas ofta jämförbara kontrollgrupper och antalet individer som ingår i undersökningarna är ofta eller i regel för få för att man skall kunna dra några generella slutsatser. (Nehlin m.fl. 1998 s.74)

5.1.1 Australien ”RISE-projektet”

Ett av undantagen är det nyligen avslutade australiensiska projektet ”*Reintegrative Shaming Experiments*” (även kallat *RISE-projektet*) som startade 1995 och avslutades förra året. Det som skiljer denna utvärdering från de flesta andra är att här var det slumpen som fick avgöra om en ung lagöverträdare som hade begått ett brott erbjöds att delta i ett medlingsförfarande eller om han skulle dömas i domstol. Fyra brottstyper ingick i projektet; våldsbrott, butiksnatterier, stöldbrott och rattfylleri.

Avseende återfallsfrekvensen för de som hade begått våldsbrott framkom att de som deltagit i medling i betydligt lägre grad återföll i brott jämfört med de som dömdes i domstol. Antalet brott som medlingsgruppen lagfördes för minskade med 30 procent medan de som dömdes i domstol hade en oförändrad återfallsfrekvens.

Vad det gäller de andra brottstyperna kunde man inte se liknande positiva resultat. De ungdomar som snattat och som i medlingsförfarandet fick träffa en butiksrepresentant hade t.o.m. en högre återfallsfrekvens jämfört med de som lagförts på sedvanligt sätt. Detsamma gällde de som begått stölder och

kört berusade.

En av de slutsatser som kan dras av resultaten i *RISE-projektet* är att medling kan ha positiva effekter avseende benägenheten att återfalla vid brott där det finns ett konkret brottsoffer, d.v.s. brottsoffret är den som personligen blivit utsatt för brottet. Här kan den unge lagöverträdaren mest effektivt förmås att känna ånger för det han gjort. Om däremot den unge lagöverträdaren får träffa någon som inte personligen blivit drabbad av brottet, låt säga en representant för en affärsverksamhet, kan det istället leda till en kränkning av den unge lagöverträdaren vilket i sin tur kan resultera i ett trotsigt beteende med fortsatt brottslighet som konsekvens. (Apropå Nr.5 s.14)

5.1.2 USA

I USA redovisades 1994 en annan större undersökning (*Umbreit, Mark S, Victim meets offender, The impact of Restorative Justice and Mediation, Criminal Justice Press, 1994*) avseende medling och unga lagöverträdare där den vetenskapliga kvaliteten bedöms vara högre än genomsnittet (Nehlin m.fl. 1998 s.75). I denna undersökning deltog flera hundra brottsoffer och gärningsmän som deltagit i fyra olika medlingsprogram på olika platser i USA.

Resultaten från denna undersökning visade bl.a. att unga lagöverträdare vanligen deltog i medling för att ställa tillräta vad de gjort. Det viktigaste för gärningsmannen var att få berätta för brottsoffret om brottet, att få be om ursäkt och att få förhandla fram en gottgörelse/betala ersättning. Undersökningen presenterade också resultat som kan tolkas som att det förelåg en minskad risk för återfall i brott för de unga lagöverträdare som deltog i ett medlingsförfarande. Den minskning man kunde se var dock inte statistiskt signifikant och därför kan man inte dra några säkra slutsatser angående återfallfrekvensen.

Undersökningen visade på mycket positiva resultat avseende medlingens effekter på unga lagöverträdare i den mening att de till övervägande del upplevde medlingsförfarandet på ett positivt sätt. (SOU 2000:105 s.115)

5.2 Studier i Sverige

I Sverige har det genomförts relativt få utvärderingar av medlingsprojekt där unga lagöverträdare medverkat. Nämnas kan den utvärdering som 1998 genomfördes av Uppsala kommuns medlingsverksamhet (SOU 2000:105 s.113). En annan studie av unga lagöverträdares erfarenheter av medling genomfördes i Lund 1996 av Roger Sundberg där han bl.a. intervjuade ett trettiotal unga lagöverträdare. 2001 utförde Åse Larsson och Jenny Persson en återfallsstudie av unga lagöverträdare inom ramen för Örnköldsviks medlingsprojekt (*Unga gärningsmän möter sitt offer*). Syftet med deras studie var att med hjälp av en statistisk analys utröna om det förelåg någon skillnad vad det gäller återfall i brott mellan de ungdomar som medverkat respektive inte medverkat i ett medlingsförfarande. De fann att man kunde se en sådan skillnad. De ungdomar som medverkat i ett medlingsförfarande hade enligt deras resultat i mindre utsträckning återfallit i brott. (Larsson m.fl 2001 s.53)

Den mest omfattande utvärderingen som gjorts i Sverige av medling avseende unga lagöverträdare är den som, på uppdrag av regeringen 1998, gjordes av brottsförebyggande rådet (BRÅ). Underlaget för utvärderingen var den nationella riksomfattande försöksverksamhet som pågick under drygt ett år mellan 1999-2000. Denna utvärdering undersökte dock inte huruvida återfallen i brott minskade avseende de som deltog i medlingen. BRÅ:s utvärdering kommer att behandlas senare i uppsatsen varför jag lämnar den därhän i detta avsnitt.

5.3 Medling och återfall

Förespråkare för reparativ rättvisa och medling framhåller som inledningsvis nämndes att återfallen i brott kan komma att minska om unga

lagöverträdare får möta sina brottsoffer och ställa tillräta efter sig (Nehlin m.fl. 1998 s.78). Som vi kunnat se ovan finns det väldigt få konkreta belägg för att så verkligen är fallet. Den studie som kan sägas ha haft högst vetenskaplig ambitionsnivå pekade på att medling kan ha positiva effekter avseende återfallsfrekvensen i de fall då det fanns ett konkret brottsoffer. I övrigt är det svårt att dra några generella slutsatser.

I Sverige pekar resultat från vissa utvärderingar på att unga lagöverträdare som deltagit i medling har en lägre återfallfrekvens jämför med de som inte deltagit i medling. Det är emellertid slutsatser som är alltför svagt empiriskt underbyggda. Förutom att dessa undersökningar är mycket begränsade såväl omfångsmässigt som tidsmässigt bygger ofta slutsatserna på jämförelser mellan grupper av unga lagöverträdare som inte är direkt jämförbara (Nehlin m.fl. 1998 s.78). Det finns flera svårigheter med att undersöka återfallsfrekvens hos t.ex. unga lagöverträdare. Ett problem är att påvisa att det just är det enskilda medlingsmötet som påverkar en ung lagöverträdare att inte fortsätta att begå brott. Flera faktorer kan påverka benägenheten att begå brott och dessa är svåra att kontrollera. (BRÅ rapport 2000:8 s.31)

6 Internationell utblick

Medling med anledning av brott är en växande verksamhet och finns idag, som tidigare nämnts, i ett stort antal länder. I vissa länder används medling som ett renodlat alternativ till den sedvanliga rättsprocessen medan den i andra länder fungerar som ett komplement till den ordinarie rättsprocessen. I många fall tycks medlingsverksamheter ha startats på grund av att man velat finna alternativa reaktionsformer för unga lagöverträdare. (prop. 2001/02:126 s.16)

6.1 Nordisk utveckling

6.1.1 Norge

Medling i Norge startade som ett pilotprojekt i kommunen Lier 1981. Det främsta syftet med detta inledande pilotprojekt var att man ville hitta alternativ till fängelse för ungdomar. Andra syften som angavs var att man ville förebygga brott samt hitta en snabb och effektiv reaktion för förstagångsbrottslingar. (SOU 2000:105 s.101, prop 2001/02:126 s.19)

År 1991 antogs lagen om medling i konfliktråd. Konfliktråden är ett instrument för konfliktlösning utanför det egentliga rättsväsendet. I praxis har detta huvudsakligen erbjudit en möjlighet för unga lagöverträdare och deras brottsoffer att träffas för att försöka lösa den konflikt som uppstått till följd av ett brott. (SOU 1993:35 s.432)

I Norge är det åklagaren som avgör vilka fall som är lämpliga för medling och som sedan fattar beslut om att överlämna ärendet till medling efter avslutad förundersökning. Medlingen sker alltså efter polisutredningen men innan ett rättsligt avgörande i domstol. På detta sätt kan straff undvikas genom att parterna själva får tillfälle att lösa konflikten. Om medlingen lyckas och det avtal parterna kommit överens om uppfylls, skriver åklagaren av ärendet och den unge lagöverträdaren hamnar inte i kriminalregistret. Om

medlingen misslyckas går ärendet tillbaka till åklagaren och den rättsliga processen fortsätter. (SOU 2000:105 s.102)

De påföljder som medling kan ersätta är överlämnande till barnavården, villkorad åtalsunderlåtelse, böter, uppskjuten dom eller ett kortare villkorligt fängelsestraff. Om brottet hade medfört ett ovillkorligt fängelsestraff kan ärendet inte avgöras genom konfliktrådsbehandling (SOU 193:35 s.433). Sedlighetsbrott och våldsbrott skall inte handläggas av konfliktråden men undantag kan göras för lindrigare våldsbrott då brottsoffret tar initiativ till konfliktrådsbehandling. Vissa typer av grövre skadegörelse kan, av allmänpreventiva skäl, inte heller handläggas av konfliktråden. (SOU 1993:35 s.433-434)

De främsta syftena som angivits med medling i Norge är att verka brottsförebyggande, att undvika hårda straff samt att utvidga och stärka medborgarnas inflytande genom att medlingen sker lokalt med en aktiv medverkan av parterna i konflikten och lokalsamhället de lever i. (jfr Christie 1977). (SOU 2000:105 s.101)

1990 gjordes en utvärdering av den försöksverksamhet som föranledde antagandet av lagen. I denna framkom att konfliktråden hade vissa problem med att få önskad genomslagskraft. Det förelåg för det första brist på ärenden som hänsköts till konfliktråden. För det andra var de ärenden som överlämnades ofta små och av bagatellartad karaktär (SOU 1993:35 s.437). Även om det var över tio år sedan denna utvärdering gjordes verkar de norska konfliktråden fortfarande ha samma problem d.v.s. det refereras för få ärenden och då det görs har de ofta karaktär av enkla, bagatellartade brott. (Iren Sörfjormo, konfliktrådgivare, Norge, BRÅ seminarium 10 april 2003)

6.1.2 Finland

I Finland började Medling med anledning av brott som ett forskningsprojekt 1983-84 i Vanda utanför Helsingfors. (RÅ 1996:6 s.16, SOU 2000:105 s.99) Medlingsverksamheterna i Finland riktar främst in sig på unga

lagöverträdare (SOU 2000:105 s.99, prop 2001/02:126 s.19). Medlingen ses i Finland som ett diversionsinstrument och ett alternativ till den ordinarie rättsprocessen. (SOU 2000:105 s.99, prop 2001/2:126 s.19) Medlingsförfarandet upplevs i Finland inte som en "egentlig" del av påföljdssystemet. Sambandet mellan påföljdssystemet och medlingsförfarandet märks främst genom att medling nämns som en grund med stöd av vilken åtals- eller domseftergift som aktualiseras. Dess alternativa karaktär framgår även genom att man i Finland inte stiftat någon lag om förfarandet. (Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab Juni 2001, 88. Årgang Nr.2 s.129)

Medling kan dock få betydelse på olika sätt genom att både åklagaren och domstolen kan ta hänsyn till att medling ägt rum. På vilket sätt detta sker varierar beroende på om det är ett målsägandebrott eller ett brott som lyder under allmänt åtal. Vid t.ex. målsägandebrott kan straffprocessen helt undvikas med anledning av att medling genomförts och om brottsoffret avstår från sina straff- skadeståndsanspråk. Vid brott som lyder under allmänt åtal nämns medlingen som en grund som talar för åtals- eller domseftergift (Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab Juni 2001, 88 Årgang Nr.2 s.131). Om åklagaren, med anledning av att medling genomförts, beslutar att meddela åtalseftergift anges detta uttryckligen i beslutet. Ett sådant beslut går sedan inte att återkalla om den unge lagöverträdaren inte fullgör medlingsavtalet. (SOU 2000:105 s.99) I de fall målet leder till domstolsbehandling kan en medling också leda till domseftergift eller enligt 6 kap 3§ 3 punkten strafflagen till ett lindrigare straff. (Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab juni 2001, 88 Årgang Nr.2 s.131-132)

6.2 Internationella organisationer och andra samarbetsorgan

Att medling den senaste tiden fått internationellt genomslag och ökat erkännande som en alternativ reaktion på brott märks t.ex. på att flera

internationella organisationer som arbetar med medling och andra närliggande frågor har bildats (t.ex. *European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*). Även överstatliga samarbetsorgan har utarbetat eller håller på att utarbeta olika dokument och rekommendationer för hur dess medlemsländers rättssystem bör förhålla sig till medling och reparativ rättvisa.

6.1.1 Europarådet

Europarådets ministerkommitté antog t.ex. den 15 september 1999 en rekommendation, No. R (99) 19, om medling i brottmål. Kommittén uttalade att medling i brottmål var en flexibel, omfattande och problemlösande möjlighet samt ett komplement eller ett alternativ till det traditionella rättsliga förfarandet i medlemsstaterna. Man anförde vidare att det fanns ett behov av att öka det personliga deltagandet i brottmål för bl.a. gärningsmän. Av vikt var därför att man i medlemsländernas rättssystem uppmuntrade gärningsmännens känsla av ansvar och att man skapade förutsättningar för att ge dem praktiska möjligheter att gottgöra brottsoffret. (prop. 2001/02:126 s.16-17)

Ministerrådet rekommenderade vidare medlemsstaterna att beakta vissa principer vid utvecklingen av medling i brottmål. I rekommendationens bilaga pekade man bl.a. på att det skulle vara möjligt att genomföra medling under alla stadier i rättsprocessen. Medling borde också ges en tillräcklig självständighet i medlemsländernas rättssystem. (prop. 2001/02:126 s.17)

6.1.2 Förenta nationerna (FN)

Enligt resolution 1999/26 om utveckling och genomförande av medling och reparativa åtgärder inom rättsväsendet borde medlemstaterna överväga att, inom sina respektiva rättssystem, utveckla alternativa åtgärder inom rättsväsendet såsom åtgärder som byggde på reparativ rättvisa. I resolution 2000/14 (*Draft resolution I, Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters*) ombads generalsekreteraren att inhämta synpunkter från medlemsstaterna och andra relevanta organisationer när det

gällde önskvärldheten av, och sättet för, att etablera grundläggande principer för användandet av metoder som byggde på reparativ rättvisa. Kommissionen (*Commission on Crime Prevention and Criminal Justice*) gav generalsekreteraren i uppdrag att tillsätta en expertkommitté att utvärdera om ett eventuellt införande av FN-standarder inom området för medling och reparativ rättvisa. (prop. 2001/02:126 S.19, Weitekamp-Kerner 2002 s.1)

7 Medlingsprojekt i Sverige

På många sätt överensstämmer den svenska utveckling av medling med den internationella, t.ex. på så sätt att medling i de flesta fall startat spontant som mindre projekt utan direkt statlig inblandning. Detta har sedan uppmärksammats och diskuterats vidare av forskare på ett teoretiskt plan för att sedan anammas av politiker som ett nytt alternativ till den etablerade rättsliga hanteringen av brott. (BRÅ-rapport 2000:8 s.12, SOU 2000:105 s.53). I följande avsnitt tänkte jag kortfattat redogöra för huvuddragen i utvecklingen av medlingsverksamheten i Sverige.

7.1 Pionjärverksamheter under sent 80-tal

De första medlingsprojekten i Sverige startade i Hudiksvall och Solna/Sundbyberg 1987. (SOU 2000:105 s.53)

7.1.1 Hudiksvall

Syftet man hade med medlingsprojektet i Hudiksvall var att på ett tidigt stadium ingripa och förhindra att unga lagöverträdare i åldern 12-18 år återföll i brott. De brott man främst riktade in sin verksamhet på var snatterier, stölder och biltillgrepp. (SOU 2000:105 s.53, RÅ 1996:6 s.23)

7.1.2 Solna/Sundbyberg

Medlingsprojektet i Solna/Sundbyberg har gått under arbetsnamnet Medlingsgruppen i Solna/Sundbyberg. Syftet med medlingsverksamheten har varit att försöka åstadkomma förlikning mellan unga gärningsmän och deras brottsoffer. Målgruppen har varit ungdomar från åtta år ända upp till 25 år. Medling har förekommit vid enklare brott såsom väskryckning, stöld och skadegörelse men även vid mobbning. (SOU 2000:105 s.53, RÅ 1996:6 s.25)

7.2 Medlingsprojekt under 90-talet

7.2.1 Västerås

I Västerås startade 1994 ett medlingsprojekt under namnet ”*Revansch*”. Syftet med deras verksamhet var att minska återfallen bland förstagångsbrottslingar under 18 år. De brott som verksamheten främst riktade in sig på var snatterier, stölder, inbrott och skadegörelser. ”*Revansch*” projektet utvidgades sedan 1995 till att även omfatta våldsbrott i projektet ”*Duvan*”. (SOU 2000:105 s.53-54)

7.2.2 Uppsala

Medlingsprojekt i Uppsala som startade 1995 hade som ett av sina huvudsyften att på ett tidigt stadium ingripa och förhindra fortsatt kriminalitet och ge den unge lagöverträdaren en möjlighet att förstå och inse konsekvenserna av sitt brott. Målgruppen var gärningsmän under 18 år i början av sina brottskarriärer. (SOU 2000:105 s.54)

7.2.3 Lund

”*Offer och ungdomsbrottsling skall träffas*” var benämningen på det medlingsprojekt som påbörjades i Lund 1995. Ett av syftena som angavs med detta projekt var att förmå den unge lagöverträdaren att ta ansvar för konsekvenserna av sitt handlande samt att minska återfallen i brott. (SOU 2000:105 s.54, RÅ rapport 1996:6 s.35)

8 Gällande rätt

Vilka möjligheter finns det enligt gällande rätt att beakta att medling skett/kan komma att ske med avseende på unga lagöverträdare? I följande kapitel följer en genomgång av de bestämmelser där medling kan få betydelse för den rättsliga hanteringen.

8.1 LUL

8.1.1 Anmodan av polisman

Enligt 13 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare framgår att:

”en polisman kan anmoda den som fyllt eller kan antas ha fyllt 15 men inte 18 år att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på grund av brottet. Förutsättningarna är att den unge lagöverträdaren erkänt gärningen eller om det med hänsyn till omständigheterna i övrigt är uppenbart att han har begått brottet. Anmodan får dock ske endast om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Om det inte är uppenbart obehövt skall målsägandens samtycke inhämtas innan anmodan sker”.

I proposition 1987/88:135 framgår flera begränsningar vid tillämpningen av denna bestämmelse. Arbetsuppgiften måste t.ex. fylla en funktion för den skadelidande och den unge lagöverträdaren måste ha förmåga att utföra arbetsuppgiften. Det skall vidare föreligga ett direkt samband mellan skadan och utförandet av anmodat arbete. Målsägandens samtycke skall inhämtas innan anmodan sker om det inte är uppenbart obehövt t.ex. vid enklare åtgärder där man från polisens sida kan presumera att målsäganden skulle ha lämnat sitt samtycke. Är det fråga om åtgärder av mer komplicerad natur bör alltid målsägande tillfrågas och är det en privatperson som är målsägande bör polisen iakttaga försiktighet vid presumtion av samtycke.

Det anføres vidare att den unge lagöverträdarens benägenhet att ställa tillräta bör kunna vägas in vid bedömningen av om rapporteftergift enligt 9 § polislagen (1984:387) och 4 kap 5 § polisförordningen (1998:1558). (prop1987/88:135 s.26ff och s.41ff)

Vilken betydelse kan medling tänkas få för tillämpningen av denna bestämmelse? I betänkandet av utredningen om *Medling vid ungdomsbrott* (SOU 2000:105) yttrades att bestämmelsen endast torde få en ringa betydelse i förhållande till medling med hänsyn till de (se ovan) anförda begränsningar som gällde för institutet anmodan. (SOU 2000:105 s.166)

8.1.2 17 § LUL - Åtalsunderlåtelse

Åklagaren skall vid prövningen av åtalsunderlåtelse av ungdomar som begått brott före 18 års ålder enligt 17 § LUL väga in den unges vilja att ersätta eller avhjälpa målsäganden för den skada som uppkommit genom brottet.

I förarbetena (prop 1987/88:135) motiverades bestämmelsen med att om man vill lägga en ökad vikt vid att unga lagöverträdare gör rätt för sig är det också rimligt att man i lagtexten skapar en bättre balans mellan å ena sidan intresset av likabehandling av de unga lagöverträdarna och å andra sidan intresset av att hänsyn tas till den unge lagöverträdarens vilja att göra rätt för sig. Man menade att åklagaren med stöd av en sådan regel i större utsträckning borde kunna räkna den unge lagöverträdaren tillgodo att han t.ex. visat sin goda vilja genom att kontakta målsäganden och diskuterat möjligheterna att göra rätt för sig, att han/hon börjat betala för de skador han åsamkat eller att han/hon efter polisanmodan genom egna insatser försökt avhjälpa eller begränsa skadorna. (prop 1987/88:135 s.27-29)

Genom proposition 1987/88:35 ändrades bestämmelsen om åtalsunderlåtelse på så sätt att det i LUL uttryckligen angavs att åklagaren vid sin bedömning skulle väga in den unges vilja att ersätta målsäganden för den skada som uppkommit genom brottet eller att avhjälpa eller begränsa

skadan (prop. 1987/88:135 s.39f). Det framhölls dock att denna bestämmelse inte fick leda till olikhet inför lagen. Den som hade det så ställt att han/hon utan större uppoffringar kunde gottgöra målsägande skulle därigenom ges en större möjlighet att undgå domstolsprövning. Avsikten med bestämmelsen var inte att skapa ett system där man kunde "köpa" sig fri. (prop. 1987/88:135 s.30)

För att ytterligare uppmuntra att unga lagöverträdare tog ansvar för sina handlingar gjordes genom 1995 års ungdomsmålsreform (se prop 1994/95:12) ett tillägg till bestämmelsen. Av ändringen följde att åklagaren vid åtalsprövningen skulle beakta, förutom den unges vilja att ersätta målsäganden för den skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan, den unges vilja att *på annat sätt gottgöra målsäganden*. Som exempel angavs i propositionen att den unge utfört visst arbete för brottsoffret eller att den unge bett om ursäkt. (prop. 1994/95:12 s.78)

8.2 Rapporteftergift

I 9 § andra stycket polislagen (1984:387) och 4 kap 5 § polisförordningen (1998:1558) återfinns reglerna om rapporteftergift. Som huvudregel skall en polisman rapportera ett brott som faller under allmänt åtal. Enligt andra stycket får dock en polisman lämna rapporteftergift om brottet med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet är obetydligt och det är uppenbart att brottet inte skulle leda till en annan påföljd än böter. Rapporteftergift kan meddelas direkt på plats av en polisman (*omedelbar rapporteftergift*) eller under ett senare skede av en polisman i befälsställning eller förundersökningsledaren. Brott som kan aktualisera beslut om rapporteftergift skall vara av bagatellartad karaktär. (prop. 2001/02:126 s.14)

Enligt förarbetena till de ändringar avseende unga lagöverträdare som trädde ikraft 1988 (prop. 1987/88:135) kan den unge lagöverträdarens vilja att ställa tillrätta efter sig vägas in vid polisens bedömning om rapporteftergift

skall meddelas eller inte (prop. 1987/88:135 s.29). Huruvida medling kan komma att få någon inverkan vid denna bedömning, och i så fall i vilken utsträckning, är oklart. Utredningen *Medling vid ungdomsbrott* (SOU 2000:105) anförde i detta sammanhang att medling inte borde få någon större betydelse [för omedelbar rapporteftergift] eftersom det i detta tidiga skede normalt lär vara för tidigt att bedöma om medling kan bli aktuellt. Möjligen kan den omständigheten att den unge deltagit i medling få betydelse för rapporteftergift som lämnas i efterhand. (SOU 2000:105 s.167)

8.3 Möjligheter att beakta medling vid straffmätning och påföljdsval

Enligt 29 kap. 5 § BrB skall domstolen vid straffmätningen utöver brottets straffvärde, i skälig omfattning beakta om den tilltalade efter förmåga försökt förebygga, avhjälpa eller på annat sätt begränsat de skadliga verkningarna av brottet. (BrB 29 kap 5 §)

I förarbetena framgår att även om brottet fullbordats borde den som försökte förebygga eller gottgöra de skadliga verkningarna av ett brott kunna få ett mildare straff. De skadliga verkningarna kan också gottgöras genom att skadorna ersätts (prop. 1987/88:120 s.91f). Vid val av påföljd framgår av 30 kap 4 § BrB att domstolen särskilt skall fästa avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse och att rätten då skall beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap 5 § BrB. Enlig förarbetena skall domstolen beakta sådana hänsyn som anges i 29 kap 5 § BrB både vid straffmätningen och när det kommer till valet mellan fängelse, villkorlig dom och skyddstillsyn. Straffvärdet kan i ett enskilt fall tala för att fängelse väljs som påföljd, men omständigheter enligt 29 kap 5 § BrB kan tala för att påföljden istället blir villkorlig dom, skyddstillsyn eller ett kortare fängelsestraff. (prop. 1987/88:120 s.99)

I vilken utsträckning och i vilken omfattning domstolarna tar hänsyn till att medling ägt rum i sina bedömningar är oklart. Det finns dock indikationer

på att de inte gör det i någon större utsträckning. (SOU 2000:105 s-164)

8.4 Domstols föreskrift

Av 31 kap. 1 § femte stycket BrB framgår att om det uppkommit skada på egendom genom ett brott som begåtts av den som är under 21 år, och det bedöms vara ägnat att främja den dömdes återanpassning till samhället, får rätten i samband med en dom om överlämnande till vård inom socialtjänsten föreskriva att den dömda på tid och sätt som anges i domen skall biträda den skadelidande med visst arbete, som syftar till att avhjälpa eller begränsa skadan eller som annars i belysning av brottets och skadans art framstår som lämpligt. En sådan föreskrift får meddelas endast med målsägandens samtycke. Vilken betydelse kan medling få för tillämpningen av denna bestämmelse? Enligt utredningen *Medling vid ungdomsbrott* (SOU 2000:105) borde denna bestämmelse kunna tillämpas före rättegången i de fall medling ägt rum med anledning av att ett egendomsbrott skett och detta resulterat i ett avtal om att den unge skulle fullgöra vissa arbetsuppgifter åt brottsoffret. Genom föreskriften blir medlingsavtalets betydelse tydligare och får en större tyngd. Eftersom relativt få medlingar utmynnar i att avtal om arbetskyldighet lär denna bestämmelse inte få någon större betydelse. (SOU 2000:105 s.168)

9 Tidigare utredningar

Även om man i Sverige i en rapport från brottsförebyggande rådet (BRÅ) 1977 mycket kortfattat berörde vad man då kallade konfrontation mellan gärningsman och brottsoffer som ett led i sanktionssystemet var det inte förrän under 90-talet som intresset för reparativ rättvisa och medling tog fart. Medling och unga lagöverträdare har tagits upp för behandling i flera utredningar.

I följande kapitel tänkte jag redogöra för de överväganden och ställningstaganden som varit mest framträdande i dessa.

9.1 BRÅ rapport ”Ett nytt straffsystem”

1977 diskuterade arbetsgruppen i BRÅ kring möjligheten att anordna konfrontation mellan gärningsmannen och hans brottsoffer som ett led i sanktionssystemet. Denna tanke hade enligt arbetsgruppen förts fram i olika sammanhang, bl.a. genom Nils Christies tidigare omnämnda skrift ”*Conflicts as Property*”. Tanken på att anordna en sådan konfrontation låg i linje med uppfattningen att man borde markera gärningsmannens ansvar för sina gärningar och ställa honom inför konsekvenserna av sitt brott. Man menade att en konfrontation mellan en gärningsman och hans brottsoffer skulle kunna bidra till att minska den spänning som kunde uppstå mellan parterna till följd av ett brott. (BRÅ rapport 1977:7 s. 397-398)

9.2 Ungdomsbrottskommittén SOU 1993:35

Ungdomsbrottskommittén behandlade också frågan om medling i sitt betänkande *Reaktion mot ungdomsbrott* (SOU 1993:35).

9.2.1 Allmänt om medling

Kommittén framhöll bl.a. betydelsen av att unga lagöverträdare som begått brott gjorde rätt för sig. Starka skäl talade också för att de borde

konfronteras med följderna av sina handlingar och ta ansvar för dessa. I syfte att tillgodose detta krav hade det enligt kommittén utvecklats ett antal sanktioner med huvudsakligen reparativa inslag. En av dessa var medling. En direkt konfrontation, genom medling, kunde enligt kommittén skapa en medvetenhet hos den unge lagöverträdaren om vad den brottslighet han/hon gjort sig skyldig till inneburit för brottsoffret. (SOU 1993:35 s.442)

9.2.2 Ändrade regler och förtydliganden

För att kunna ta tillvara de förväntade positiva effekterna av ett medlingsförfarande lämnade kommittén förslag till vissa ändringar i existerande regelsystem. Man föreslog bl.a. att polisen i större utsträckning borde beakta att medling skett genom sin möjlighet i 6 b § LUL att anmoda den unge att ställa tillräta efter sig vilket skulle kunna påverka ett beslut om rapporteftergift. (SOU 1993:34 s.330-332, 324-326; 443)

Man anförde vidare att åklagarens möjlighet att beakta medling vid beslut om åtalsunderlåtelse borde förtydligas varför man föreslog ett tillägg till dåvarande 1 § fjärde stycket LUL att åklagaren vid beslut om åtalsunderlåtelse särskilt skulle beakta om den unge lagöverträdaren, utöver hans vilja att ersätta målsägande eller avhjälpa/begränsa skadan, även på annat sätt försökt gottgöra målsäganden. Härvidlag avsåg kommittén t.ex. att den unge lagöverträdaren deltagit i ett medlingsförfarande. (SOU 1993:35 s.330-332, 327)

Man diskuterade sedan möjligheten att låta en genomförd medling uppställas som ett villkor för att åklagaren skulle kunna fatta beslut om åtalsunderlåtelse. Denna tanke avvisade man främst med hänvisning till att åklagaren i så fall skulle komma att få samma funktion som en domstol men också att man borde undvika att försätta unga lagöverträdare i en situation där de ansåg sig tvingade att godta ett villkor för att på så sätt undvika ytterligare reaktioner som kanske i verkligheten hade inneburit en mindre ingripande åtgärd. (SOU 1993:35 s.316)

Kommittén avstod från att lämna något konkret förslag till ett formaliserat medlingsförfarande men uttalade att det fanns skäl att verka för att medlingsverksamheterna i landet byggdes ut och att man vidare undersökte möjligheterna att införa ett medlingsförfarande som en alternativ reaktion i straffsystemet. (SOU 1993:35 s.442-445)

9.3 Riksåklagarens rapport 1996:6

1994 gav regeringen Riksåklagaren (RÅ) i uppdrag att kartlägga de erfarenheter som fanns i landet och utifrån denna kartläggning presentera förslag till en eller flera modeller för hur medlingsverksamheter för unga lagöverträdare skulle kunna bedrivas. (RÅ rapport 1996:6 s.3)

9.3.1 RÅ:s överväganden

RÅ anförde att det fanns en rad goda skäl som talade för att medlingsverksamheten var eller kunde utvecklas till en alternativ eller kompletterande sanktion för främst unga lagöverträdare. Han betonade samtidigt att det, innan en slutlig rättslig reglering kom till stånd, fortfarande fanns motiv som talade för att medlingsverksamheterna även fortsättningsvis skulle få utvecklas utan statlig inblandning och reglering. Som skäl för detta angavs att åklagare redan, enligt gällande rätt, hade möjligheter att beakta om medling ägt rum vid t.ex. åtalsfrågan samt att domstolarna också inom gällande regelsystem hade möjlighet att beakta att medling hade ägt rum vid straffmätningen och vid val av påföljd. (SOU 2000:105 s.60)

RÅ anförde vidare att innan man slutligt tog ställning till frågan om lagstiftning om medling borde det göras mer ingående analyser av effekterna av medling t.ex. avseende återfallsfrekvens samt ungdomsbrottslighetens utveckling och struktur. En annan viktig fråga som borde utredas närmare var om medling som sanktion var förenlig med principen om att det allmänna ensamt svarar för alla sanktioner som följer på ett brott. (SOU 2000:105 s.60)

9.3.2 En modell för medling avseende unga lagöverträdare

Riksåklagaren presenterade i sin rapport ett förslag till modell för hur medling bl.a. skulle förhålla sig till rättsprocessen. RÅ:s förslag innebar i korthet att medling skulle införas som en kompletterande straffsanktion. För att stärka medlingens position som en kompletterande straffsanktion föreslog RÅ bl.a. att åklagarnas möjlighet att beakta medling skulle utökas genom att deltagande i medling skulle bli en särskild grund för åtalsunderlåtelse vid mindre allvarliga brott. Vid grövre brott eller där det av andra skäl ej bedömdes att reaktionen skulle kunna stanna vid en åtalsunderlåtelse utan det blev fråga om att t.ex. väcka åtal skulle medlingen bli en förmildrande omständighet för domstolen att ta hänsyn till. (Riksåklagaren 1996:6 s.39-40). RÅ:s förslag byggde i allt väsentligt på att åtalsunderlåtelse skulle fungera som en central brottsreaktion för unga lagöverträdare.(SOU 2000:105 s.58)

9.4 Justitiekottets betänkanden

Justitiekottet (Ju) har vid ett flertal tillfällen under 90-talet uttalat sig positivt till medling avseende unga lagöverträdare. Man har upprepade gånger understrukt vikten av att den unge lagöverträdaren får klart för sig att hans/hennes brottslighet inte accepteras och att han/hon skall komma till insikt med vad brottsligheten inneburit för den som drabbats. (se t.ex. bet. 1990/91:JuU24 s.15, bet. 1991/92:JuU24 samt bet. 1994/95:JuU24 s.18, bet. 1996/97:JuU12 s.8 och bet. 1997/98:JuU21 s.20)

9.5 BRÅ:s försöksverksamhet

9.5.1 Uppdraget

Den 16 april 1998 fick Brottsförebyggande rådet i uppdrag av regeringen att inleda en försöksverksamhet med medling för unga lagöverträdare (Ju 97/1394). BRÅ skulle följa, samordna och utvärdera de projekt som skulle omfattas av försöksverksamheten. I uppdraget till BRÅ anförde regeringen att det var betydelsefullt att den medlingsverksamhet som redan fanns i

landet utvecklades och utvidgades. Ett syfte med försöksverksamheten var bl.a. att skapa underlag för att kunna ta ställning till medlingens roll i rättssystemet. (prop.2001/02:126 s.20, BRÅ rapport 2000:8 s.13)

9.5.2 Inriktning och omfattning

Försöksverksamheten skulle i första hand vara inriktad på unga lagöverträdare, företrädesvis åldersgruppen 15-17 år. (SOU 2000:105 s.54-55, prop. 2001/02:126 s.20)

Försöksverksamhet pågick under drygt ett år och omfattade 32 olika projekt av vilka i stort sett alla har fortsatt sin verksamhet efter försökstidens utgång. BRÅ har redovisat försöksverksamheten i fyra rapporter (BRÅ rapporter 1999:12, 1999:14, 2000:6 och 2000:8). I slutrapporten (BRÅ-rapport 2000:8) framgår att det under försökstiden företogs drygt 400 medlingar och att mer än hälften av de brott som blev föremål för medling var snatterier eller skadegörelse mot företag. Drygt en tiondel av medlingarna gällde våldsbrott riktade mot privatpersoner. (BRÅ rapport 2000:8 s.16-18, 20-21)

Polisen var den instans som hänvisade flest fall till medling följt av socialtjänsten. Av alla de drygt 400 medlingar som företogs hänvisades bara tre stycken av åklagarväsendet. Orsaken till detta var enligt BRÅ att åklagarna inte uppfattade bestämmelserna i LUL som tillräckligt tvingande för att de skulle beakta att medling genomförts eller att de skulle ta initiativ till att medling skulle ske. Vissa åklagare motsatte sig t.ex. att medling skedde innan den rättsliga processen var över. (BRÅ rapport 2000:8 s.8)

9.5.3 Tydligare regelverk

Goda skäl talade enligt BRÅ för att medlingsverksamheterna i landet skulle komma att fortsätta oavsett lagstiftning men att både polis och åklagare var i behov av ett tydligare regelverk för hur de skulle förhålla sig till medlingen. BRÅ föreslog därför att de bestämmelser som redan fanns t.ex. de som syftade till att den som begått ett brott skall göra rätt för sig skulle förtydligas för att på så sätt ge medling ökad legitimitet och

genomslagskraft. (BRÅ rapport 2000:8 s.9)

9.5.4 Syften och brottstyper

BRÅ pekade avslutningsvis på att det vid en eventuell lagstiftning på området var viktigt att medlingens syften definierades tydligt. Om syftet med medling vid ungdomsbrott skulle vara att förhindra återfall i brott borde vissa typer av brott såsom snatterier ej bli föremål för ett medlingsförfarande. Den grupp unga lagöverträdare som snattar och ”åker fast” skulle troligtvis ändå aldrig återfalla i brott, än mindre påbörja en kriminell karriär. Det bästa vore, enligt BRÅ, att rikta medlingen till de unga lagöverträdare där behovet var störst och där det fanns en befarad risk för återfall i brott och en fortsatt kriminell karriär. Man borde därför låta unga lagöverträdare delta i medling efter strategiska urval av brottstyper som bättre kunde predicera fortsatta kriminella karriärer. I en tidigare BRÅ rapport (BRÅ rapport 2000:3) identifierade man tre brottstyper som pekade på en hög risk för en sådan utveckling. Dessa var tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld. (BRÅ rapport 2000:8 s.9)

10 Senare utredningar

Den hittills mest omfattande utredning som gjorts i Sverige om medling vid ungdomsbrott är den utredning som tillsattes av regeringen den 16 april 1998 (samtidigt som BRÅ inledde försöksverksamheten), betänkandet av *utredningen om medling vid ungdomsbrott*, (SOU 2000:105) (fortsättningsvis kallad utredningen). Denna utredning följdes av regeringens proposition 2001/02:126 *Medling med anledning av brott*.

I följande kapitel kommer jag att redogöra för de överväganden och ställningstaganden som gjordes i utredningen och i den därpå följande propositionen. Vad resulterade utredningens förslag och överväganden i?

10.1 Är medling en lämplig reaktion för unga lagöverträdare?

10.1.1 Utredningens överväganden

Utredningen anförde att medling var en åtgärd som borde användas i större utsträckning avseende unga lagöverträdare än vad som var fallet enligt gällande rätt. Man pekade på att både internationella undersökningar och BRÅ:s utvärdering av försöksverksamheten fick anses ha visat att medling kunde ha en positiv inverkan på unga lagöverträdare. Resultaten från BRÅ:s utvärdering av försöksverksamheten hade bl.a. visat att medling var en åtgärd som påverkat de unga lagöverträdare på ett positivt sätt framförallt i de fall medling skett och där brottsoffret varit en privatperson. (SOU 2000:105 s. 149,151)

Ett syfte som enligt utredningen brukade framhållas var att medling skulle kunna verka brottsförebyggande genom att minska risken för återfall i brott. Något stöd för att medling hade en sådan effekt var dock inte empiriskt klarlagt. Trots det ansåg utredningen att medling hade sådana positiva effekter att metoden ändå fick anses som värdefull. Det syfte som enligt

utredningen borde vara vägledande avseende unga lagöverträdare var att medlingen skulle leda till en ökad insikt om brottets konsekvenser (se 3 § utredningens förslag till lag om medling vid ungdomsbrott, Bilaga 1). Ett sådant huvudsyfte uteslöt dock enligt utredningen inte att även andra syften med medlingen eventuellt kunde uppfyllas också t.ex. att avlasta rättsväsendet. (SOU 2000:105 s.150-151)

Det fanns dock enligt utredningen vissa omständigheter förknippade med medling som särskilt måste beaktas vid bedömningen om samt i vilken utsträckning det var lämpligt att använda medling som sanktion för unga lagöverträdare. Medling byggde t.ex. på frivillighet och det fanns därför en risk att den unge kände sig tvingad in ett förfarande som han/hon inte förstod innebörden av eller ville delta i. En annan uppenbar risk som man pekade på var att vissa unga skulle kunna komma att ställa upp i ett medlingsförfarande endast av den anledningen att då räknade med att få en mildare straffrättslig behandling. (SOU 2000:105 s.149-150) Utredningen fäste också uppmärksamheten på att medling vid ungdomsbrott var en metod som baserades på rättsfilosofin om reparativ rättvisa. I detta sammanhang anförde man att även om den reparativa rättvisan innehåller många positiva inslag måste hänsyn tas till att ett sådant system står väldigt långt ifrån det ”nyklassicistiskt” präglade svenska straffsystemet. En anpassning av den reparativa rättvisan till detta system skulle kräva långtgående förändringar. (SOU 2000:105 s.150)

10.1.2 Remissinstanserna

Samtliga remissinstanser delade utredningens bedömning. RÅ anförde t.ex. att medling i bästa fall kunde medföra att gärningsmannen nådde sådana insikter om konsekvenserna av sitt handlande att han i fortsättningen avhöll sig från att begå brott igen. Utredningens förslag innebar i detta avseende ett väl motiverat komplement till de straffrättsliga åtgärder som kunde följa på ett brott. (prop.2001/02:126 s.23-24)

10.1.3 Regeringens bedömning

Regeringen konstaterade i sin proposition (2001/02:126) att det fick anses klarlagt att medling kunde ha en positiv effekt på unga lagöverträdare och att det var en metod som borde användas i större utsträckning främst vid ungdomsbrott (prop. 2001/02:126 s.23, 24). Regeringen hänvisade bl.a. till den delundersökning BRÅ gjort i försöksverksamheten av gärningsmännens upplevelser av medling (BRÅ rapport 1999:14) där det framkommit att medling i de allra flesta fallen påverkat gärningsmännen på ett positivt sätt, särskilt när brottsoffret varit en privatperson. Undersökningen visade att gärningsmännen genom medlingen fick en ökad insikt om konsekvenserna av sina brott och att de efter medlingen hade en mindre konfliktfylld inställning till sina brottsoffer. Regeringen kommenterade också medlingens eventuella brottsförebyggande effekter varvid man i likhet med utredningen konstaterade att det inte fanns några vetenskapliga belägg för att så verkligen var fallet. Trots detta var den enligt regeringen ändå en metod med så många andra fördelar att den ändå fick betraktas som värdefull. (prop. 2001/02:126 s.26)

I likhet med utredningen pekade regeringen på vissa omständigheter som måste beaktas vid bedömningen om och i vilken utsträckning det var lämpligt att använda medling med anledning av brott. Det finns en risk att unga lagöverträdare tvingas in i ett förfarande de egentligen inte förstår eller vill delta i. En annan risk är att den unge ställer upp i ett medlingsförfarande enbart av den anledningen att han/hon då räknar med att få en mildare straffrättslig bedömning. Medlingsverksamheterna behöver därför utformas på ett sådant sätt att t.ex. den unge lagöverträdaren känner att de har en verklig möjlighet att vägra delta (prop. 2001/02:126 s.25). Ett av de syften som enligt regeringen borde vara vägledande för medling är att den skall leda till en ökad insikt om brottets konsekvenser hos gärningsmannen. Målet skall vara att minska de negativa följderna av ett brott vilket enligt regeringen inte utesluter att även andra syften med medling som t.ex. att avlasta rättsväsendet kan komma att uppfyllas. (prop. 2001/02:126 s.25)

10.2 Möjligheterna att beakta medling tillräckliga?

10.2.1 Utredningens överväganden

Utredningen konstaterade att möjligheterna att beakta att medling skett enligt gällande rätt inte var tillräckliga för att främja verksamhetens utveckling. Medling borde därför i högre grad än vad som var fallet kunna beaktas i den ordinarie rättsprocessen. Man hänvisade till resultat i tidigare utredningar (se SOU 1999:108) som pekade på att medling endast i viss utsträckning beaktades av åklagare vid åtalsprövningen men att den inte hade någon avgörande betydelse. Den utgjorde endast en av flera omständigheter vid helhetsbedömningen om åtal skulle väckas eller inte. (SOU 2000:105 s.154) Eftersom man konstaterat att de möjligheter som fanns gällande rätt att beakta medling inte var tillräckliga så uppkom frågan på vilket sätt medling i så fall, i större utsträckning, skulle kunna beaktas i rättssystemet?

Medling som påföljd

Utredningen övervägde först möjligheten huruvida det var lämpligt att införa medling som en särskild påföljd i rättssystemet. Härvidlag anförde utredningen bl.a. att Justitieutskottet (Ju) uttalat (1997/98:Ju21 s.ff) sig positivt inställda till åtgärder som syftade till att hitta alternativ till fängelse och att detta självfallet även omfattade medlingsverksamheten. Detta kunde enligt utredningen tolkas som att utskottet ville att medling borde införas som en särskild påföljd för unga lagöverträdare. (SOU 2000:105 s.156)

Om medling infördes som en särskild påföljd skulle man ställas inför flera problem. Utredningen pekade bl.a. på att medling som brottsreaktion förutsatte att brottsoffret var villigt att medverka. Konsekvensen av att införa medling som en särskild påföljd blev därmed att man så att säga ”dömde” brottsoffret till medling. Brottssoffret skulle därmed i vissa fall få ett helt avgörande inflytande över valet av påföljd för den unge

lagöverträdaren. Detta var, enligt utredningen, främmande för svensk rätt. (SOU 2000:105 s.156)

Därefter gjorde utredningen ännu en koppling till den reparativa rättvisan. Man konstaterade att medling var en metod som baserades på denna rättsfilosofi vilken inte präglade det svenska rättssystemet. Eftersom medling, enligt direktiven, enbart skulle belysas ur ett perspektiv avseende unga lagöverträdare framstod ”systembrottet” som kanske inte alltför stort mot bakgrund av att unga lagöverträdare redan särbehandlades på olika sätt i straffrättsligt hänseende. Men som tidigare konstaterats (se avsnitt 2.3), och som också utredningen fäste uppmärksamheten vid, skulle de klassiska straffrättsprinciperna (proportionalitet, förutsebarhet och konsekvens) i större utsträckning även beaktas avseende unga lagöverträdare. Med hänsyn till att medling byggde på brottsoffrets medverkan och att medlingen till sitt innehåll och utfall kunde vara väldigt skiftande kunde medling, enligt utredningen, som påföljd inte anses uppfylla kravet på förutsebarhet. Medling kunde inte heller anses uppfylla kravet på konsekvens eftersom innehållet i en medling i mycket begränsad omfattning kunde bestämmas på förhand. Av samma anledning kunde därför inte heller kravet på proportionalitet uppfyllas. (SOU 2000:105 s.157)

Utredningen konstaterade sammanfattningsvis att medling som påföljd inte utan betydande svårigheter kunde förenas med de principer som styrde vårt rättssystem. Man ansåg därför inte att detta var en lämplig alternativ sanktionsform. (SOU 2000:105 s.157)

Villkorade åtalsunderlåtelse

Utredningen övervägde också möjligheten att införa medling som ett villkor för att åklagaren skulle kunna meddela åtalsunderlåtelse s.k villkorade åtalsunderlåtelse. Åtal skulle således väckas om den unge inte gick med på detta villkor. (SOU 2000:105 s.158) Frågan om villkorade åtalsunderlåtelse hade enligt utredningen övervägts vid ett flertal tillfällen tidigare bl.a. hade frågan tagits upp av Ungdomsbrottskommittén (SOU 1993:35), som då inte

ansåg att de skäl som anförts till stöd för ett sådant system övervägde förväntade nackdelar. (se avsnitt 9.2.2). Enligt utredningen kunde ett system med villkorade åtalsunderlåtelse förvisso föra med sig vissa pedagogiska fördelar. Bl.a. skulle betydelsen för den unge lagöverträdaren av att genomföra medlingen och verkligen uppfylla det avtal man kommit överens om under medlingen bli väldigt tydligt. Även konsekvensen av om medlingen och/eller avtalet inte genomfördes/uppfylldes skulle för honom/henne bli väldigt klar. (SOU 2000:105 s.161)

Utredningen anförde dock att vissa av de, i tidigare utredningar, anförda skälen mot att införa villkorade åtalsunderlåtelse fortfarande hade stor tyngd. Härvidlag anfördes att det borde undvikas att försätta den unge i en situation där han/hon ansåg sig tvingad att delta i en medling för att på så sätt slippa åtal. Man pekade också på att det inte fick finnas för stora fördelar att vinna med att ställa upp i ett medlingsförfarande. Det fanns då en risk att unga lagöverträdare ställde upp av fel anledning t.ex. för att slippa åtal. (SOU 2000:105 s.161-162)

Den sammantagna bedömning blev därför att villkorade åtalsunderlåtelse fick anses som lämpligt vid medling och därför inte borde införas som en alternativ sanktion. (SOU 2000:105 s.157)

Medling som särskild åtalsunderlåtelsegrund

Utredningen övervägde sedan frågan om medling skulle kunna utgöra en särskild grund för att meddela åtalsunderlåtelse d.v.s. att det uttryckligen i lagen angavs att åklagaren vid prövningen av åtalsunderlåtelse skulle beakta om medling skett eller skulle komma att ske. I detta sammanhang konstaterade utredningen att det enligt gällande rätt, genom 17 § LUL, fanns möjligheter för åklagaren att vid prövningen av åtalsfrågan väga in den unges lagöverträdarens vilja att ersätta brottsoffret för den skada som uppkommit genom brottet eller att avhjälpa eller begränsa skadan [eller att på annat sätt gottgöra målsäganden]. Man hänvisade till uttalanden i tidigare förarbeten (se prop. 1994/95:12 s.78) där det bl.a. framkommit att den omständigheten

att den unge deltagit i medling kunde beaktas men att detta inte borde vara av avgörande betydelse för om ett beslut om åtalsunderlåtelse skulle meddelas. I en tidigare utredning (se SOU 1999:108) framkom, som tidigare nämnts, att medling inte var en omständighet som beaktades av åklagarna i någon större utsträckning. (SOU 2000:105 s.162).

Utredningen ansåg att det var lämpligare att låta medling utgöra en särskild grund för åtalsunderlåtelse än att införa ett system med villkorade åtalsunderlåtelser. Flera av de fördelar utredningen tidigare anfört att man eventuellt kunde uppnå med villkorade åtalsunderlåtelser (se 10.6.2) kunde även nås med att låta medling utgöra en särskild grund för åtalsunderlåtelse, bl.a. torde detta medföra att antalet åtalsunderlåtelser skulle öka och domstolarna avlastas. (SOU 2000:105 s.162-163)

Utredningen ställde sedan frågan huruvida grunden för att eventuellt meddela åtalsunderlåtelse skulle vara att medling redan skett eller om det räckte att den var planerad att genomföras. I detta avseende anfördes att det inte borde räcka att medlingen bara var planerad att genomföras. Åtalsbeslutet skulle då komma att fattas på en alltför osäker grund. Däremot borde det inte ställas upp som krav för åtalsunderlåtelse att ett eventuellt avtal också uppfylldes. Detta för att förhindra att åtalsfrågan drog ut på tiden. Om det sedan visade sig att avtalet inte uppfylldes av den unge lagöverträdaren borde åklagaren dock, enligt utredningen, ha möjlighet att återkalla beslutet om åtalsunderlåtelse. Utredningen konstaterade att åklagaren enligt gällande rätt (22 § andra stycket LUL) hade en möjlighet att återkalla ett beslut om åtalsunderlåtelse, om särskilda omständigheter föranledde det. Vid denna bedömning skulle särskilt beaktas om den unge återfallit i brott inom sex månader från beslutet om åtalsunderlåtelse. Utredningen föreslog här ett tillägg till 22 § andra stycket LUL där det klart skulle framgå att åklagaren hade en möjlighet att återkalla ett beslut om åtalsunderlåtelse om den unge inte uppfyllde medlingsavtalet (se bilaga 1). (SOU 2001:105 s.163)

Beakta medling vid straffmätning och påföljdsval

Till sist övervägde utredningen huruvida ett medlingsförfarande i högre utsträckning än vad som var fallet borde beaktas av domstolarna vid straffmätningen och valet av påföljd. Det fanns enligt utredningen redan möjligheter för domstolarna att beakta att medling skett inom ramarna för bestämmelserna i BrB om straffmätning och påföljdsval. Men i tidigare utredningar (t.ex. BRÅ:s utvärdering av försöksverksamheten) hade framgått att det var oklart i vilken utsträckning domstolarna verkligen tog någon hänsyn till detta. Vid de studiebesök utredningen företog hos vissa medlingsverksamheter fick man signaler att domstolarna inte beaktade detta i någon större utsträckning. (SOU 2000:105 s.164) För att åstadkomma att domstolarna i högre grad skulle beakta att medling skett lämnade man förslag till ett tillägg till 29 kap 5 § (se bilaga 1) BrB där det skulle framgå att medling var en sådan omständighet som domstolen i skälig omfattning skulle ta hänsyn till vid straffmätningen och påföljdsvalet. För att särskilt kunna göra detta borde medlingsförfarandet vara genomfört (se dock nedan) med hänvisning till de skäl som anförts beträffande medling som särskild grund för åtalsunderlåtelse. (SOU 2000:105 s.164-165)

I vissa fall kunde det enligt utredningen bli aktuellt att domstolen även beaktade att medlingen ännu inte var genomförd. Det var t.ex. fullt möjligt för socialnämnden att låta medling bli ett inslag i den vårdplan som nämnden normalt skulle redovisa till domstolen och åklagaren (enligt 31 kap 1 § första stycket BrB kan domstolen överlämna den unge lagöverträdaren till socialtjänsten endast om dess planerade åtgärder kunde anses vara tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde, art och den unges tidigare brottslighet). Om det då i vårdplanen ingick att den unge lagöverträdaren skulle komma att delta i ett medlingsförfarande borde det enligt utredningen finnas utrymme för domstolen att överlämna den unge för vård enligt bestämmelsen i 31 kap 1 § första stycket BrB). Om överlämnandepåföljden med medling som inslag i vårdplanen valdes av domstolen och den unge sedan vägrade delta i medlingen borde detta också

kunna leda till en reaktion från rättsväsendet. Ytterst borde det enligt utredningen leda till att överlämnandepåföljden undanröjdes och ersattes med en annan påföljd. (SOU 2000:105 s.165)

10.2.2 Remissyttranden

RÅ avstyrkte utredningens förslag om att medlingen skulle få en större betydelse vid prövningen om åtalsunderlåtelse och domstolarnas straffmätning och påföljdsval (jmf dock vad som framkom i RÅ:S rapport 1996 då det presenterades en modell där medling skulle göras till en särskild åtalsunderlåtelsegrund, se avsnitt 9.3.2). RÅ hade svårt att se att utredningens förslag i denna del skulle innebära någon större förändring i förhållande till vad som redan gällde. RÅ anförde vidare att det var tveksamt om utredningens förslag om medling som särskild grund för åtalsunderlåtelse var förenligt med de straffrättsliga principerna förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet. Härvidlag konstaterade RÅ att huruvida en medling kom till stånd var beroende av målsägandens inställning, vilket alltså skulle innebära att han/hon fick ett avgörande inflytande på vilken den straffrättsliga reaktionen till följd av ett brott blev. Principen enligt RÅ var att det allmänna ensamt ansvarade för de straffrättsliga sanktionerna som följde på ett brott, vilket utredningens förslag i så fall strida emot. Det fanns också en risk för att gärningsmannen på olika sätt skulle komma att påverka brottsoffret att få honom/henne att gå med på medling för att på så sätt slippa obehaget med en rättegång. (prop. 2001/02 s.27)

En annan brist med utredningens förslag som RÅ pekade på var att det skulle vara tillräckligt att medling hade ägt rum för åtalsunderlåtelse skulle kunna meddelas. Den straffrättsliga reaktionen på ett brott skulle därmed i praktiken kunna stanna vid ett sammanträffande och en ursäkt. RÅ ifrågasatte om detta kunde anses vara en tillräckligt ingripande åtgärd och om kravet på bl.a. proportionalitet i så fall ansågs uppfyllt. (prop. 2001/02:126 s.27-28)

RÅ ifrågasatte vidare huruvida den straffrättsliga principen om konsekvens blev tillgodosedd eftersom samma typ av brott med samma svårhetsgrad skulle kunna komma att bedömas på olika sätt vid åtalsprövningen beroende på om medling kunnat ske eller ej. (prop 2001/02:126 s.28)

RÅ anförde sammanfattningsvis att medling inte borde få en starkare ställning i rättssystemet än enligt gällande regler. Medlingsinstitutet borde däremot kunna få en större betydelse av ett mer fristående förfarande från den ordinarie brottmålsprocessen. (prop 2001/02:126 s.28)

10.2.3 Regeringens bedömning

De förslag till lagändringar som utredningen hade lämnat förslag till bl.a. avseende att låta medling bli en särskild grund för åklagaren att beakta vid åtalsprövningen av unga lagöverträdare ledde inte till några lagförslag av regeringen i propositionen.

För att främja utvecklingen och för att garantera rättssäkerheten föreslog dock regeringen att en lag om medling med anledning av brott skulle införas. Denna lag stämde i allt väsentligt överens med den lag som utredningen föreslog (se jämförelse bilaga 1 och 2). Det fanns enligt regeringen ett stort behov av att finna alternativ till de traditionella brottsreaktionerna, särskilt då avseende unga lagöverträdare. I detta hänseende borde därför medling kunna fylla en funktion. Regeringen anförde vidare att möjligheten att låta en genomförd medling påverka såväl åklagarens åtalsbeslut som domstolarnas straffmätning och påföljdsval var central för deras ambition att införa medling i svensk rätt. (prop 2001/02:126 s.29)

Regeringen konstaterade att de skäl RÅ anförde till varför medling inte borde få en starkare ställning i rättssystemet givetvis måste beaktas vid en utveckling av medling vilket innebar att bl.a. kraven på likformighet och konsekvens kom att beaktas. Svårigheterna skulle dock heller inte överdrivas. Det borde därför enligt regeringen finnas utrymme för medling

längre fram att bli ett mer permanent inslag i påföljdssystemet avseende unga lagöverträdare. En förutsättning för detta skulle kunna ske var dock att medlingen kunde komma till stånd på ett konsekvent och strukturerat sätt samt att den visar sig ha sådana effekter att den kan upplevas som ett trovärdigt inslag i samhällets reaktioner till följd av ett brott. (prop.2001/02:126 s.28-29)

10.3 Åldersgrupp som borde komma ifråga för medling

10.3.1 Utredningens överväganden

Utredningen anförde att den åldersgrupp som främst borde komma ifråga för medling var unga lagöverträdare i åldersgruppen 15-17 år. Som skäl angavs att BRÅ:s försöksverksamhet varit inriktad på denna åldersgrupp. För denna grupp gällde också särskilda handlägningsregler i brottmål och även ett speciellt påföljdssystem. Möjligheten att påverka unga människor att få en större insikt och en ökad förståelse för brottets konsekvenser borde också vara större än för äldre lagöverträdare, men även brottsoffrens benägenhet att vilja möta unga gärningsmän torde vara större. (SOU 2000:105 s.172)

Men även unga lagöverträdare i åldergruppen 18-20 år borde kunna komma ifråga eftersom även denna åldergrupp i viss utsträckning omfattades av särskilda handlägningsregler och påföljdsbestämmelser. I dessa fall föreslog utredningen dock att det inte skulle införas någon särskild bestämmelse om åtalsunderlåtelse. För denna åldersgrupp skulle dock åklagaren kunna beakta att medling skett vid prövning av åtalsfrågan enligt 20 kap 7 § RB. Även yngre lagöverträdare d.v.s. under straffmyndighetsåldern 15 år borde, enligt utredningen, kunna komma att bli föremål för medlingsförfaranden. Härvidlag pekade man på BRÅ:s utvärdering där medlingarna till större del genomfördes då den unge lagöverträdaren var under 15 år. BRÅ:s utvärdering pekade dock på att gärningsmannen borde ha uppnått en viss ålder för att kunna förstå vad medlingen gick ut på. Utredningen ansåg därför att det skulle sättas en nedre

åldersgräns vid tolv år och där det skulle krävas särskilda skäl för att medling skulle kunna äga rum. (SOU 2000:105 s.173)

10.3.2 Remissyttranden

De flesta av remissinstanserna tillstyrkte eller lämnade utredningens förslag utan anmärkning. Vissa remissinstanser (bl.a. åklagarmyndigheten i Karlskrona) framförde dock vissa synpunkter avseende att låta icke straffmyndiga personer delta i ett medlingsförfarande. Andra remissinstanser (bl.a. Stockholms kommun och Umeå kommun) påpekade dock vikten av att även dessa fick delta i ett medlingsförfarande av pedagogiska och-/eller behandlingsmässiga skäl. Endast Organisationen för barnens rätt i samhället (BRIS) fann ej anledning att begränsa användningen av medling till en viss åldersgrupp. (prop. 2001/02:126 s.37)

10.3.3 Regeringens bedömning

Regeringen anförde att utgångspunkten från början hade varit att de skulle föreslå en särskild lagstiftning om medling för enbart unga lagöverträdare. Det saknades dock anledning att begränsa en reglering som syftade till en ökad rättsäkerhet just avseende denna åldersgrupp. Anledningen till detta var att medling i viss utsträckning på olika håll även anordnades för vuxna lagöverträdare. Regeringen fann därför ej skäl att vid en reglering sätta en övre åldersgräns. (prop. 2001/02:126 s.38)

I de fall den unge lagöverträdaren var under 15 år anförde regeringen följande. I BRÅ:s försöksverksamhet var en tredjedel av de som deltog under 15 år. Utredningen om medling vid ungdomsbrott (SOU 2000:105) hade inte funnit något som hindrade att medling även kunde äga rum i dessa fall eftersom ett av medlingens syften var att ha en rehabiliterande effekt. Eftersom det i första hand var en fråga för socialtjänsten att vidta åtgärder för lagöverträdare under 15 år kunde det därför förekomma att de i sina behandlingsåtgärder använde sig av medling. De unga borde dock enligt regeringen, vilket framkommit i BRÅ:s utvärdering av gärningsmännens upplevelser av medling (BRÅ rapport 1999:14), uppnått en viss ålder främst

kanske för att de skulle kunna förstå att de kunde vägra att delta. Regeringen delade därför utredningens bedömning om att det borde krävas synnerliga skäl för att medling skulle bli aktuellt för unga lagöverträdare under 15 år och denna gräns borde, som utredningen föreslagit, sättas vid tolv år. (prop. 2001/02:126 s.38)

10.4 Vilka brott?

10.4.1 Utredningens överväganden

Utredningen anförde att det inte var lämpligt att utesluta några brott från medling. Vid vissa brott, t.ex. sexualbrott och brottsofferlösa brott var det dock normalt sett inte lämpligt eller ens möjligt med medling. BRÅ kom i sin rapport ”*Strategiska brott*” (BRÅ rapport 2000:3) (se 9.5.4) fram till att, om det huvudsakliga syftet med medlingen var att förhindra återfall i brott, så vore det bäst att rikta medlingen efter strategiska urval av brottstyper där man med ganska stor säkerhet kunde predicera en fortsatt kriminell karriär. I BRÅ:s rapport pekades på tre debutbrott som indikerade en hög risk för en fortsatt brottslig karriär, nämligen tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld. Utredningen konstaterade att även om det inte med säkerhet kunnat visas att medling minskade risken för återfall kunde det ändå vara av vikt att medling användes vid dessa typer av brott samt vid övriga våldsbrott. (SOU 2000:105 s.173-174)

Under BRÅ:s försöksverksamhet var snatterier det vanligaste brottet som blev föremål för medling. BRÅ ifrågasatte i sin utvärdering om medling som generell åtgärd var lämpligt för denna brottstyp om syftet med medlingen skulle vara att förhindra återfall i brott. De som ”snattade” skulle, enligt vad BRÅ anförde, ändå troligen inte återfalla i brott igen. Utredningen ansåg dock att medling kunde vara en lämplig åtgärd även vid snatterier men att man i dessa fall skulle kunna förenkla förfarandet vid medling. (SOU 2000:105 s.175)

BRÅ:s utvärdering av försöksverksamheten visade också att resultatet av medlingen i allmänhet upplevdes mer positivt av de unga lagöverträdarna då brottsoffret varit en privatperson än en juridisk person. Utredningen ansåg dock att BRÅ:s utvärdering trots detta ändå tydde på att medling kunde ha en viktig funktion då brottsoffret var en juridisk person, men om medlingsverksamheterna framöver skulle vara i behov av att prioritera olika ärendetyper borde man välja de brott där brottsoffret varit en privatperson eftersom det var här man kunnat se mest positiva effekter av medling. (SOU 2000:105 s.174-175)

10.4.2 Remissyttranden

De flesta remissinstanserna tillstyrkte utredningens förslag. Gävle kommun bl.a. ansåg att vissa bagatellbrott skulle undantas från medling medan BRIS avrådde från att använda medling i de fall det var fråga om sexualbrott mot yngre brottsoffer. (prop. 2001/02:126 s.39)

10.4.3 Regeringens bedömning

Enligt regeringens mening hade det inte framkommit tillräckligt starka skäl för att i lag utesluta några brott från att kunna bli föremål för medling. Skälen till detta ställningstagande var bl.a. följande. Enligt BRÅ:s utvärdering borde syftet med medlingen vara det avgörande för vilka brott som kunde anses vara lämpliga för medling. Man ansåg, i likhet med utredningen, därför att medling kunde ha en stor betydelse vid våldsbrott där mötet med brottsoffret (förutsatt att han/hon ville delta) kunde leda till att gärningsmannen fick en ökad insikt om brottets konsekvenser. I detta sammanhang nämnde regeringen att BRÅ i sin utvärdering av försöksverksamheten gjort den bedömningen att om det huvudsakliga syftet med medlingen var att förhindra återfall i brott borde den riktas mot de ungdomar där man bäst kunde förutspå en fortsatt kriminell karriär. Regeringen delade denna bedömning trots att, som man konstaterade, resultaten inte direkt visat på att medling verkligen reducerade återfallen i brott. (prop, 2001/02:126 s.39;40)

En annan viktig fråga i detta sammanhang var om medling var lämpligast vid brott mot en privatperson eller mot ett företag där då företaget skulle komma att representeras av någon företrädare för företaget. Regeringen anförde att BRÅ:s utvärdering visat att resultaten varit mest positiva då brottet riktats mot en privatperson. Utredningen hade här funnit att utvärderingen i viss mån ändå pekade på att medling kunde fylla en viktig funktion även då brottet begåtts mot en juridisk person. Denna bedömning delade regeringen och anförde, som också utredningen påpekat, att om behov skulle uppstå borde en prioritering göras till förmån för de brott där brottsoffret var en privatperson. (prop 2001/02:126 s.40)

Regeringen konstaterade vidare att flera remissinstanser anförde att medling inte borde ske vid alltför bagatellartade brott. Under försöksverksamheten var snatterier det vanligaste brottet för medling (40 procent av medlingarna). Snatterier och skadegörelse låg till grund för mer än hälften av de medlingar som företogs. Trots att varken snatterier eller skadegörelse var att betrakta som s.k. ”strategiska” brott och dessutom i de flesta fallen riktade sig mot juridiska personer ansåg regeringen trots det att medling kunde vara lämpligt. Det faktum att, som BRÅ tidigare påpekat, de flesta som snattar ändå inte skulle komma att återfalla i brott utslöt enligt regeringen inte att medlingen i dessa fall kunde ha ett pedagogiskt värde och i det enskilda fallet verka brottspreventivt. (prop.2001/02:126 s.40)

Som ovan nämnts konstaterade regeringen att det inte fanns tillräckligt starka skäl för att utesluta några brott från att bli föremål för medling. Med anledning av detta borde medling kunna ske vid såväl allvarliga som mindre allvarliga brott och, som ovan anförts, mot privatpersoner såväl som juridiska personer. Att ett eller flera syften framstod som starkare vid vissa brottstyper medförde enligt regeringen dock inte att andra brott behövde uteslutas. Vid vissa brottstyper saknades dock brottsoffer överhuvudtaget och här var medling enligt regeringen inte möjligt. Vid andra brott som t.ex. sexualbrott och våld i nära relationer var det viktigt att mycket noggranna överväganden gjordes innan medling i dessa fall aktualiserades. (prop

10.5 Var i rättsprocessen?

10.5.1 Utredningens överväganden

Utredningen ansåg inte att det generellt gick att säga i vilket skede av rättsprocessen medling borde äga rum. Detta varierade från fall till fall bl.a. beroende på om brottsoffret behövde tid på sig för att ta ställning till om han/hon ville medverka. I BRÅ:s slutrapport 2000:8 framkom att det mer var praktiska förutsättningar som styrde när i rättsprocessen medling ägde rum än någon speciell teori om någon lämplig tidpunkt. Utredningens bedömning var att medling borde kunna ske i alla stadier av rättsprocessen. Ett sådant synsätt stämde, enligt utredningen, också väl överens med de rekommendationer Europarådet lämnat (se 6.1.1). (SOU 2000:105 s.176-177)

Utredningens förslag var att medlingen främst skulle ske innan ärendet blivit rättsligt avgjort. Skälet till detta var att den omständigheten att medling ägt rum då kunde beaktas av åklagaren vid beslut om eventuell åtalsunderlåtelse som vid domstolens straffmätning och påföljdsbestämning. (SOU 2000:105 s.177)

10.5.2 Remissyttranden

Flertalet remissinstanser tillstyrkte utredningens förslag eller lämnade det utan erinran. RÅ framförde dock att utredningen inte i tillräcklig utsträckning beaktat risken för att ett medlingsförfarande på ett tidigt stadium skulle kunna försvåra utredningen. (prop 2001/02:126 s.43)

10.5.3 Regeringens bedömning

Som framkommit av BRÅ:s utvärdering var det mer praktiska förutsättningar än någon bestämd teori om lämplig tidpunkt som styrde när i rättsprocessen ett medlingsförfarande var bäst lämpat att äga rum. Regeringen anförde att med det förhållande medlingen hade till rättsystemet

blev den i många fall ett komplement till den ordinarie rättsprocessen, I andra fall då medling ägde rum efter rättsprocessen var den mest att se som en behandlings- eller rehabiliteringsåtgärd. Man ansåg därför att det inte fanns tillräckliga erfarenheter för att man skulle kunna slå fast i vilket skede i rättsprocessen medling borde äga rum men eftersom ett viktigt syfte med medlingen var att gärningsmannen skulle förstå och ta ansvar för konsekvenserna av sitt handlande var det kanske mest ändamålsenligt att den ägde rum i så nära anslutning som möjligt till brottet. (prop 2001/02:126 s.43-44)

11 Avslutande diskussion

Enligt gällande rätt har medling endast en kompletterande funktion till den ordinarie rättsprocessen avseende unga lagöverträdare. I de utredningar som redovisats har det lämnats flera förslag vars avsikt varit att på olika sätt förstärka medlingens rättsliga ställning och att öka dess legitimitet och genomslagskraft i rättsprocessen. Man har varit tämligen enig om att de möjligheter som står till buds i rättssystemet att beakta att medling ägt rum inte är tillräckliga. Som också framkommit ledde förslagen inte till några lagändringar. Förvisso antogs lagen (2002:445) om medling med anledning av brott men jag tror att den endast kommer att få en marginell betydelse för att främja medlingsverksamheten och ge den legitimitet.

Medlingens rättsliga ställning avseende unga lagöverträdare är därför enligt min mening fortfarande svag. Enligt gällande rätt finns inga bestämmelser som direkt reglerar på vilket sätt åklagare eller domstolar bör eller skall ta hänsyn till att medling ägt rum och som tidigare redovisats tyder det mesta på att de heller inte gör det i någon större utsträckning. Den möjlighet som polisen har att anmoda den unge att göra rätt för sig i LUL verkar också ha ett begränsat tillämpningsområde för medlingen. Min uppfattning är därför att de möjligheter som finns enligt gällande rätt i LUL och BrB inte är tillräckliga.

På vilket sätt bör man då gå tillväga för att öka medlingens legitimitet? Hur skall dess rättsliga ställning förstärkas och vilken funktion bör medlingen i så fall ha i rättssystemet? Skall den fungera som ett alternativ eller som nu ett komplement?

Min uppfattning är att medlingen bör vara ett alternativ till den ordinarie rättsprocessen, och inte som nu ett komplement. Detta skulle kunna tillgodoses på olika sätt av vilka flera alternativ redovisats tidigare.

I likhet med vad som framkommit i de utredningar som jag redogjort för i denna uppsats anser jag att möjligheten att förstärka medlingens funktion som ett alternativ till den ordinarie rättsprocessen inte kan tillgodoses genom att den görs till en särskild påföljd eller uppställs som ett villkor för att åklagaren skall kunna meddela åtalsunderlåtelse. De negativa konsekvenser som är förenade med att införa medling som en särskild påföljd är uppenbara. Att ”döma” brottsoffret till medling är främmande för svensk rätt. Också riskerna med att brottsoffret skulle kunna påverkas in ett medlingsförfarande för att gärningsmannen på så sätt skulle slippa obehaget av en rättegång har lyfts fram tidigare. Det finns också en risk att gärningsmannen försöker köpa sig fri från rättegången. Att låta medling utgöra ett krav för att åklagaren skall kunna meddela åtalsunderlåtelse framstår inte som lika olämpligt i jämförelse med att införa medling som en särskild påföljd. Men det finns ändå starka skäl till att ett sådant förfarande skulle kunna leda till oönskade effekter som t.ex. att den unge väljer att ställa upp i ett medlingsförfarande av fel anledning d.v.s. att han/hon enbart deltar för att på så sätt slippa åtal. Det skulle också kunna uppstå svåra gränsdragningsfrågor huruvida ett uppställt villkor fick anses som uppfyllt eller inte.

De alternativ som för mig framstår som de enda tänkbara för att medling skall få en starkare rättslig ställning är de som framförts i flera utredningar, nämligen att åklagarna och domstolarna får tydligare regler om hur de skall förhålla sig till medling. Det skulle kunna ske genom att medling görs till en särskild åtalsunderlåtelsegrund samt att domstolarna genom ett tillägg i straffmättningsbestämmelsen i BrB särskilt skall beakta att medling ägt rum. Det är nog sannolikt att både åklagarna och domstolarna i betydligt högre utsträckning kommer att beakta att medling skett om det tydliggörs i lagtexten att de vid beslut om åtalsunderlåtelse och vid avkunnandet av dom måste ange på vilken grund de fattat sitt beslut om åtalsunderlåtelse eller avkunnat domen.

Frågan är dock om dessa regeländringar kan komma till stånd inom överskådlig tid? Som tidigare nämnts realiserades inga av de förslag som tidigare utredningar lämnat på hur medlingens rättsliga ställning kunde förstärkas. Regeringen anförde dock att möjligheten att låta en genomförd medling påverka såväl åklagarnas åtalsbeslut som domstolarnas straffmätning och påföljdsval var central för deras ambition att införa medling i svensk rätt. Även om detta låter hoppfullt så tror jag att det kommer att bli svårt att genomföra.

Skälet till detta antagande är att den reparativa rättvisan (där som bekant medling är en metod) bygger på helt andra grundantaganden än de principer som idag styr straffsystemet. I den reparativa rättvisan är proportionalitet, konsekvens och förutsägbarhet av underordnad betydelse. När det gäller dessa principers tillämpning avseende unga lagöverträdare har de tidigare inte varit lika uttalade. Men man har som framkommit i denna uppsats kunnat märka en förskjutning i detta synsätt. Utvecklingen har gått mot ett ökat straffvärdetänkande även för unga lagöverträdare med iakttagande av principerna om proportionalitet, konsekvens och förutsägbarhet.

Med hänsyn till att medling inte bygger på dessa principer kan man få uppfattningen att om man vill utöka och förstärka medlingens rättsliga ställning måste det ”levereras” bevis på att denna metod är bättre/har bättre effekter än andra sanktioner i rättssystemet. Detta gäller främst med avseende på medlingens möjlighet att minska återfallen i brott. Även om detta naturligtvis inte direkt framkommer i regeringens proposition så kan man indirekt tolka vad som sägs. Det är förvisso sant att det med säkerhet inte kan bevisas att medling kan minska återfallen i brott. Men frågan är om andra sanktioner i straffsystemet kan visa upp bättre statistik i detta avseende? Jag tror inte det. Men eftersom medling i så många avseenden inte ”passar” in i vårt straffsystem, och inte anses kunna värna om detta rättssystemets principer, kommer den så länge den inte med säkerhet kan visa upp att den t.ex. sänker återfallfrekvensen i betydligt högre utsträckning än andra sanktioner, ha en tillbakadragen betydelse i straffsystemet. Först om

och när sådana resultat kan visas blir det, tror jag, möjligt för medling att få en ökad legitimitet och starkare rättslig ställning utöver vad som gäller idag. Först då tror jag att lagstiftaren kan bortse från att medling som metod inte överensstämmer med de idag grundläggande straffrättsliga principerna.

Men ett scenario där medling får en starkare rättslig ställning kanske inte ligger alltför långt fram i tiden. Färsk forskning från den tidigare redovisade studien i Australien (*RISE-projektet*) visade att återfallbenägenheten för de som begått våldsbrott väsentligt reducerades. Om fler liknande studier kommer att genomföras med samma positiva resultat kanske det kan leda till ett trendbrott. Då kanske man kommer till insikt att medlingens effekter är så goda att dess ställning bör stärkas i rättsprocessen oavsett styrande grundläggande principer. RISE-projektet säger oss också att medling helst inte bör komma till användning vid alla typer av brott. Man fann ju som bekant i studien att de som begått lindriga stölder och mött företrädare för en affärsverksamhet t.o.m. återföll i högre utsträckning än de som lagförts på sedvanligt sätt i domstol.

Vilka slutsatser kan dras av dessa resultat? Jag tror att det är oerhört viktigt att medling inte blir en "sanktionsslasktratt" d.v.s. att den kommer till användning vid alla typer av brott. Det finns en risk med att man då kommer att dra in för många unga lagöverträdare i den straffrättsliga sfären. Som visats tidigare (se *net widening*) tenderar alternativa metoder att användas på de som ändå aldrig skulle komma att åtalas. Jag tror att det är viktigt att den främst därför kommer till användning vid de brottstyper där man bäst kan predicera fortsatta brottsliga karriärer. I BRÅ:s rapport 2000:3 pekade man ju på tre debutbrott med en hög risk för fortsatt kriminalitet. Dessa var tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld. Jag tror därför att om medlingen skall få en högre legitimitet krävs att den sätts in där den bäst behövs vilket främst borde vara när starka skäl talar för en fortsatt brottslig karriär. Jag tror därför att medling bara undantagsvis skall användas vid lindrigare brott såsom snatterier eftersom många av de som snattar ändå inte skulle återfalla i brott. Medling bör heller inte annat än undantagsvis

aktualiseras i de fall brottsoffret är en affärsverksamhet där den unge får träffa en representant för affärsverksamheten.

Detta har inte varit en uttömmande redogörelse för vilka problem som man behöver reflektera över vid ett eventuellt utvidgande av medlingsverksamheten avseende unga lagöverträdare. Medlingsförfarandet bygger som bekant på att den unge tagit på sig någon form av skuld för det inträffade. En ytterligare fråga man bör utreda vidare är hur ett sådant erkännande skall behandlas i en eventuell efterföljande rättegång? En annan fråga är hur den unges rättigheter bäst skall kunna tas tillvara under ett medlingsförfarande? Bör han/hon t.ex. beredas möjlighet till en offentlig försvarare? Också medlarens roll kommer att vara av oerhört stor betydelse t.ex. som en garant för att inte oskäligen medlingsavtal kommer att ingås. Hur dessa kommer att väljas ut och utbildas kommer därför att vara ytterligare en central uppgift den närmaste tiden. Oavsett problem ser jag ändå stora möjligheter med medling som en alternativ reaktionsform för unga lagöverträdare. Jag tror att medling i många fall kommer att ge den unge en sådan insikt i brottets konsekvenser att han/hon avhåller sig från att begå brott igen. För första gången kanske får brottsoffret ett ansikte och en röst som med egna ord förklarar vad brottet medfört i fysiskt och psykiskt lidande. Det är därför en metod som säkert kommer att få ett starkare genomslag än vad den har idag. Men den måste också tillämpas med försiktighet och omtanke och framförallt med beaktande av att den i alla fall kanske inte ens är lämplig metod utan direkt kontraproduktiv. Användandet av medling vid ungdomsbrott får därför inte betraktas som den slutliga lösningen på ungdomsbrottsligheten, men i de fall där forskningen kan visa på att den har goda effekter jämfört med traditionell lagföring, bör den också kunna få ett starkare genomslag i rättssystemet.

Bilaga

Bilaga 1

Ändringar i lagstiftningen föreslagna av utredningen om medling vid ungdomsbrott (SOU 2000:105):

Förslag till ändring i BrB

29 kap 5 § 1 stycket 2 p:

Vid straffmätningen skall rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta:

2. om den tilltalade *har deltagit i medling enligt lagen [...] om medling vid ungdomsbrott eller på annat sätt efter förmåga sökt förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet.*

Förslag till ändringar i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

4 a §:

Den misstänkte skall i samband med förhör tillfrågas om han eller hon vill delta i medling enligt lagen [...] om medling vid ungdomsbrott, om det inte bedöms olämpligt.

6 §:

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, skall socialnämnden genast underrättas. Av underrättelsen skall framgå om den misstänkte har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling enligt lagen [...] om medling vid ungdomsbrott samt den misstänktes inställning till deltagande.

11 § första stycket:

I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han fyllt arton år skall åklagaren, innan han fattar beslut i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (1980:620) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skäligen misstanke att han har begått brottet. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt. *Om det bedöms lämpligt skall åklagaren i sin begäran om yttrande ange att förutsättningar för medling enligt lagen [...] om medling vid ungdomsbrott skall undersökas.*

17 § första stycket 4 p:

Åtalsunderlåtelse får beslutas, om den unge blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge:

4. medling enligt lagen [...] om medling vid ungdomsbrott

22 § andra stycket:

Ett beslut om åtalsunderlåtelse får återkallas, om särskilda omständigheter föranleder det. Vid bedömningen av om återkallelse skall ske skall särskilt beaktas om den unge har återfallit i brott inom sex månader från beslutet om åtalsunderlåtelse *eller om den unge inte har uppfyllt ett avtal som träffats vid medling enligt lagen [...] om medling vid ungdomsbrott.*

Förslag till ändring i socialtjänstlagen (1980:620)

12 b §.

Kommunen skall sörja för att unga lagöverträdare och deras målsägande kan erbjudas medling enligt lagen [...] om medling vid ungdomsbrott.

Bilaga 2

Förslag till lag om medling vid ungdomsbrott

1 §

Denna lag gäller sådan medlingsverksamhet för unga lagöverträdare som kommunens socialtjänst enligt 12 b socialtjänstlagen (1980:620) skall sörja för.

2 §

Medling skall avse unga lagöverträdare som avses i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. För medling med barn under tolv år krävs synnerliga skäl.

3 §

Medling skall syfta till att den unge lagöverträdaren får ökad insikt om brottets konsekvenser och målsäganden ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser genom att gärningsmannen och målsäganden möts inför en opartisk medlare. Vid mötet skall gärningsmannen ges möjlighet att be om ursäkt för sitt handlande och målsäganden ges möjlighet att kräva gottgörelse.

4 §

Medling skall vara frivillig för både gärningsman och målsägande

5 §

För att ett ärende skall kunna anmälas till medling krävs att brottet är anmält till polisen samt att gärningsmannen påtagit sig skuld och samtyckt till medling.

6 §

Ett ärende kan anmäla till medling av polis, åklagare, socialtjänst eller domstol.

7 §

Medlingsförfarandet skall genomföras skyndsamt. Både gärningsman och målsägande skall informeras om vad förfarandet innebär och på annat sätt förberedas i erforderlig omfattning.

8 §

Den myndighet som anmält ärendet skall genast skriftligen underrättas om att ett medlingsförfarande skall inledas och om resultatet efter avslutad medling eller om att förutsättningar för medling saknas. Denna myndighet skall i förekommande fall underrätta den myndighet som handlägger ärendet.

9 §

Medlaren skall bevaka att båda parter intressen tillgodoses. Medlaren får inte obehörigen yppa vad som har förekommit under medlingsförfarandet.

10 §

Vårdnadshavare till både gärningsman och målsägande skall beredas tillfälle att närvara vid medlingsmötet, om det inte finns särskilda skäl mot det.

11 §

Om det framkommer att gärningsmannen inte uppfyller ett avtal som har träffats mellan denne och målsäganden, skall åklagaren genast underrättas om detta om det inte är uppenbart obehövt.

12 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får utfärda närmare föreskrifter angående tillämpningen av denna lag.

Bilaga 3

Lag (2002:445) om medling med anledning av brott

1 §

Denna lag gäller medling som anordnas av staten eller av en kommun med anledning av brott.

2 §

Med medling avses i denna lag att en gärningsman och en målsägande möts inför en medlare för att tala om brottet och följderna av detta.

3 §

Medling skall ske i bägge parterns intresse. Målet skall vara att minska de negativa följderna av brottet. Medlingen skall syfta till att gärningsmannen får ökad insikt om brottets konsekvenser och att målsäganden ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser.

4 §

Till medlare skall en kompetent och rättrådig person utses. Medlaren skall vara opartisk.

5 §

Medling skall vara frivillig för både gärningsmannen och målsägande. Det brott som medlingen avser skall vara anmält till polisen. Dessutom skall gärningsmannen ha erkänt gärningen eller delaktighet i denna. Medlingen får endast ske om det med hänsyn till samtliga omständigheter framstår som lämpligt. Om gärningsmannen är under tolv år får medling ske endast om det finns synnerliga skäl.

6 §

Medlingsförfarandet skall genomföras skyndsamt. Medlaren skall samråda med förundersökningsledaren om medling avses äga rum innan förundersökningen har avslutats. Om medling avses äga rum därefter, men

innan det finns en lagakraftvunnen dom, skall medlaren samråda med åklagaren.

7 §

Både gärningsman och målsägande skall informeras om vad medlingen innebär och på annat sätt förberedas i den omfattning som behövs.

8 §

Vårdnadshavare för gärningsman och målsägande skall ges möjlighet att närvara vid medlingsmötet, om det inte finns särskilda skäl mot det. Även andra personer kan ges tillfälle att närvara vid medlingsmötet, om det är förenligt med syftet med medlingen och det i övrigt kan anses lämpligt.

9 §

Vid medlingsmötet skall målsäganden ges möjlighet att berätta om sin upplevelse av brottet och dess följder. Gärningsmannen skall få möjlighet att berätta varför gärningen kom att begås och ge sin syn på sin situation. Målsäganden kan också framställa önskemål om gottgörelse, och gärningsmannen kan framföra en ursäkt för sitt handlande.

10 §

Medlaren skall medverka till att avtal om gottgörelse träffas om det är uppenbart att innehållet i avtalet inte är oskäligt. Om det framkommer att gärningsmannen inte uppfyller ett avtal som har träffats mellan parterna skall medlaren se till att åklagaren genast underrättas om detta, om det inte är obehövt.

Litteraturförteckning

Litteratur

Christie, N, 1977 "Conflicts as Property", British Journal of Criminology, vol.17 No.1.

Clevesköld, L - Thunved, L, 2001. *Samhället och de unga lagöverträdarna*. Stockholm, Norstedts Juridik

Larsson, Å -Persson, J. *Unga gärningsmän möter sitt offer*. Örnköldsviks medlingsprojekt - En återfallstudie. Institutionen för arbetsvetenskap, Psykologi C/D-Uppsats.

Johnstone, G, 2002. *Restorative Justice- Ideas, Values, Debate*. Cullompton, Willam Publishing.

Nehlin, C - Lindström, P- Svanberg, K, 1998. *Medling vid brott- Om mötet mellan unga gärningsmän och brottsoffret*, Stockholm: Kommentus förlag.

Rytterbro, L-L, 2002 *Medling - möten med möjligheter - en analys av en nygammal reaktion på brott*, Edsbruk, Akademitryck.

Strang, H- Braithwaite, J, 2000. *Restorative Justice*. Aldershot, Ashgate Publishing Company.

Zehr, H, 1995, *Changing Lenses- a new focus on crime*,Scottsdale Herald Press.

Weitekamp, E- G.M-Kerner, H-J (red), 2002. *Restoratative Justice: Theoretical foundations*.Devon, Willan Publishing.

Offentligt tryck och publikationer

Ds 1997:32

Dir 1998:30

Dir 1998.31

Prop 1987/88:120

Prop. 1987/88:135

Prop. 1994/95:12

Prop. 1997/98:96

Prop. 2001/02:126

SOU 1986:13

SOU 1993:35

SOU 1993:76

SOU 1995:91

SOU 2000:105

Åklagarväsendet, Rapport 1996:6. "Medlingsverksamhet för unga lagöverträdare- En kartläggning av projekt - Ett förslag till modell för medling.

BRÅ rapport 1999:14 "Medling vid brott-*Gärningsmännen berättar*"

BRÅ rapport 2000:7 "Påföljdssystemet för unga lagöverträdare"

BRÅ rapport 2000:8 "Medling vid ungdomsbrott-*Slutrapport från en försöksverksamhet*"

Tidskrifter

Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab, Juni 2001, 88 årgang Nr.2

Runt i Krim, Nr 3 2002

Övriga källor

BRÅ Seminarium, Stockholm 10 april 2003